

ZÁGRÁBI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
Turkológia, Hungarológia és Judaisztika Intézet
Hungarológia Tanszék

Szakedolgozat

**ZRÍNYI MIKLÓS A HORVÁT IRODALOMTÖRTÉNETI ÉS NEMZETI
KÁNONBAN**
(KUKULJEVIĆ SAKCINSKITÓL KRLEŽÁIG)

Helena Vučemilović-Vranjić
Témavezető: Bene Sándor, dr. sc.

ZÁGRÁB, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za turkologiju, hungarologiju i judaistiku

Katedra za hungarologiju

Diplomski rad

**NIKOLA ZRINSKI U HRVATSKOM KNJIŽEVNO POVIJESNOM I
NACIONALNOM KANONU**

**(OD IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG DO MIROSLAVA
KRLEŽE)**

Helena Vučemilović-Vranjić

Mentor: Sándor Bene, dr. sc.

ZAGREB, 2017.

Tartalomjegyzék:

Bevezetés.....	4
1. Híres név: Zrínyi	6
1.1. A Zrínyi-testvérek és Zrínyi család szerencsétlen sorsa.....	7
1.2. Janus-arcú Zrínyi Miklós: harcos, politikus, író.....	8
1.3. Adriai Tengernek Syrenaia – iker-mű	8
1.4. Nemzetiségi hovatartozás: magyar és/vagy horvát	10
2. Értelmezési keretek a horvát nemzeti kánonban	11
2.1. A „Križanić-Zrínyi modell”	11
2.2. Križanić Juraj és pánszlávsága	12
2.2.1. Orbini Mavro	13
3. Nemzeti és irodalomtörténeti kánon recepciója	15
3.1. Kukuljević Zrínyi Miklós recepciója.....	16
4. A nemzeti kánon jelentőségének csökkenése.....	20
4.1. Jagić Vatroslav	20
4.2. Jagić Zrínyi recepciója	21
4.3. A <i>Syrenaia</i> horvát nyelve	24
5. Zrínyi Miklós az irodalomtörténeti paradigmában.....	26
5.1. Kombol Mihovil	26
5.2. Kombol Zrínyi Miklós recepciója	28
5.2.1. Vodnik Branko Zrínyi Miklós recepciója.....	29
6. Egyik legenda a másikról	31
6.1. Krleža magyarokhoz való viszonya.....	32
6.2. Zrínyi Miklós recepciója	33
Összegzés	39
Irodalomjegyzék:.....	40
Sadržaj (horvátul):.....	47

Bevezetés

A dolgozat négy kanonikus szerző írásaiban vizsgálja Zrínyi Miklós recepcióját, kis híján száz éves időtávban. Az értelmezési keret a horvát irodalomtörténet kezdetein, a 19. század felén, Ivan Kukuljević Sakcinski (1816–1889) írásaiban születik meg. Kukuljević Sakcinski az elsők között próbált horvát irodalomtörténet írni, s noha irodalomtörténészként is kanonikus szerzőnek számít,¹ talán még jelentősebb mint a nemzeti megújulás harcosa a horvát reformkorban. Az irodalomtörténeti paradigma mellett tehát személye és munkássága alapvető a nemzeti kánonban is. Annak dacára, hogy Zrínyi Miklósról nem írt hosszan, irodalomtörténeti fő művében feltűnik a 'jó és rossz minta' modellje, az úgynevezett „Križanić-Zrínyi modell”, amely szerint Zrínyi Miklós rossz mintakép mind a horvát irodalom, mind általában a horvát nemzet számára. Dolgozatom kiindulópontja ez az értékelés, a korabeli horvát politikai helyzet kontextusában, innden indulva követi más szerzők írásain át Zrínyi Miklós recepciójának alakulását. Két kérdésre keresem a választ: a kiválasztott írásokban Zrínyi Miklós recepcióját mennyire befolyásolták az adott politikai körülmények, illetve hogy megjelenik-e bennük a „Križanić-Zrínyi modell”?

Mind a négy kiválasztott szerző mély nyomot hagyott a horvát irodalomtörténeti és a nemzeti kánonban. Ivan Kukuljević Sakcinski és Vatroslav Jagić (1838–1923) után Mihovil Kombol (1883–1955) és Miroslav Krleža (1893–1981) művein keresztül a 20. századi Zrínyi Miklós-recepciót is új szempontokból vizsgálhatjuk. Fontos kiemelni, hogy nem minden szerző foglalkozott hosszan Zrínyi Miklóssal, de az említett, Zrínyi és Križanić alakjait összekapcsoló értelmezési modellnek köszönhetően, olyan írásokat is bevonhatunk a vizsgálatba, amelyek inkább csak Križanić kapcsán szólnak Zrínyiről. Továbbá, mivel a horvát irodalomtörténet sokkal többet foglalkozik Zrínyi Péterrel mint Miklóssal, alkalmanként a Péterről szóló írások is alkalmasak Miklós recepciójának kutatására.

A 19. században politikai okokból kialakult a magyarok negatív képe,² aminek Zrínyi Miklós is áldozatául esett. Az akkor virágkorát élő nemzetiségi harcoknak köszönhetően ítéli Kukuljević Sakcinski is negatív példaképnek Zrínyit. Dolgozatom során végigkövethetjük Kukuljević Zrínyi recepcióját, valamint megfigyelhetővé válik az is, hogy az

¹ Leo Rafolt, *Kanon, književni* [online: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/kanon-književni/>] (2017.5.2.)

² Šokčević Đinko, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2006., o. 11-14.

irodalomtörténeti kritériumok mellett mennyire alakítják nézőpontját az aktuális politikai és ideológiai regiszterek.

Előfeltevéseim szerint a „Križanić-Zrínyi modell” csupán a sztereotipikus látásmód és bizonyos külső hatások befolyásának eredménye,³ ezt bizonyítandó a négy vizsgált szerző életét és tevékenységét is részletesebben vizsgáljuk.

A dolgozat szerkezete kronologikus. A Zrínyi család történetével kezdjük, a „Híres név, Zrínyi” című fejezetben, csupán egy rövid áttekintést adva, mivel jelen dolgozat célja a horvát irodalomtörténeti recepció feltérképezése. A második fejezetben a dolgozat értelmezési keretét részletezzük. A harmadik fejezetben főként Kukuljević Sakcinski Zrínyi recepcióját vetjük górcső alá, míg a negyedikben a szláv filológia egyik alapítója, Vatroslav Jagić munkássága lesz a vezérfonal. Az ötödik fejezettel lépünk át a 20. századba Kombol Mihovil értelmezéseivel, míg az utolsó fejezetben Krleža Miroslav meglepő recepciójával zárjuk a gondolatmenetet.

³ Rafolt Leo, *Kanon, književni, Im.*

1. Híres név: Zrínyi

A Zrínyi név a 15. századik nem jutott nagyobb jelentőséghez, első megjelenése 1347-ben jelent meg a Bribir nemesi család ágaként. II. Bribiri Gergely (Grgur II. Bribirski) ekkor adta át I. Lajos királynak a Lučka megyében található Ostrovica várat Zrin váráért, valamint a közelében lévő Stupnica és Pedalja vártért. Zrin várába költözve nevezi el családját az új birtokról Zrínyinek (Zrinski).⁴

Gyors terjeszkedésüknek köszönhetően a család vagyona egyre inkább növekedett, melyek eléréséhez a megfelelő házasságkötések, öröklési szerződések, valamint a hadviselés által jutottak. Politikai befolyásukat növelte, hogy birtokaik voltak a török határon is. Ennek köszönhető az 1528-as királyi támogatás, amikor a törökök által elfoglalt Jajcei bánóság veszélybe sodorja gazdaságukat, így alapozva meg a későbbi együttműködést a Habsburgok és Zrínyiek között.⁵

A Zrínyiek nem csak személyes, de politikai érdekeket is szem előtt tartva tevékenykedtek. Jelentős határvédelmet építettek ki, de igyekeztek megóvni a jó szomszédi viszonyt is, adó ellenében szabad átjárást biztosítva saját birtokaikon az oszmánoknak. Mindez 1540-ig tartott, amikor is az oszmán sereg áttörte a pounjei védőfalat, ezzel indítva el egy hosszadalmas háborús időszakot. Az 1540-ben indított támadást IV. Miklós állítja meg, aki 1566-ban halt meg a sziget-védő csatában. Bár nem sikerült megvédenie a Zrínyi birtokokat, hőstettei és bátorsága a legismertebb horvát történelmi hőssé tette, és a Zrínyi család politikailag ugyanúgy az egyik legbefolyásosabb nemesi család maradt.⁶

IV. Miklós halála után sem csökkent a Zrínyiek jelentősége az oszmánok elleni harcban. Kereskedelmi kapcsolataik miatt a 16. század végétől jövedelmük folyamatosan növekszik⁷, majd a 17. században következnek be szerepüknek csúcsa, amelyet bukásuk követ.

A horvát-magyar irodalomtörténet egyik legnevezetesebb alakja VII. Miklós lett, IV. Miklós dédunokájaként, IV. Péterrel közösen jelentőségük hatalmas, mivel személyükben megragadható a korabeli Horvátország politikai és etnikai meghatározottsága.⁸

⁴ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67467> (2017.5.3.)]

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

⁷ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67467> (2017.5.3.)], l.m.

⁸ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Raspeta domovina*, Zagreb: Marjan tisak, 2004., I. köt., o. 157.

1.1. A Zrínyi-testvérek és Zrínyi család szerencsétlen sorsa

Zrínyi VII. Miklós 1620-ban született Csáktornyan,⁹ öccse egy évre rá már Vrbovecben.¹⁰ Anyjuk, Széchy Magdolna, majd későbbi nevelőjük, Batthyányi Ferenc okán neveltetésükben egyformán megjelent a magyar és horvát kultúra is, identitásukban ők maguk sem választották szét ezt a kettőt,¹¹ továbbá magán Csáktornyan is, határvidék lévén, több magyar ajkú család lakott.¹²

1649-ben Miklóstra bízták Čakovec irányítását, ahol könyvtárt alapított és nemesi udvart hozott létre,¹³ míg öccse, Péter Ozaljt vezette.¹⁴

Komoly gazdasági kapcsolatot építettek ki a Velencei és Raguzai Köztársasággal. Bár a Habsburgok igyekeztek a horvát és magyar főnemesség hatalmát visszaszorítani, de az oszmán fenyegetettség miatt fontos volt számukra a Zrínyikkel való kapcsolat. A nemesség eleve elégedetlen volt a Habsburgokkal és ezt csak fokozta az úgynevezett „szégyenlős béke”, azaz az 1664. augusztus 10-én megkötött vasvári béke, amellyel I. Lipót magyar király és IV. Mehmed oszmán szultán követői '63-'64-es Habsburg-török háborút zárták le, viszont ebben nagyon enyhe feltételeket szabott a győztes fél a Portának.¹⁵ Ennek következtében jött létre a régió legnagyobb főnemesi konspirációja, a Zrínyi-Fragepán összeesküvés, amelynek keretében horvát és magyar nemesek összefogva fordultak segítségért a franciákhoz, abban a reményben, hogy így felszabadulhatnak a Habsburg és oszmán uralom alól is.

Az összeesküvés fő vezetője, Miklós, 1664-ben meghalt vadászbalesetben, így helyét öccse, Péter vette át, osztozva a vezetői pozícióban sógorával, Forgepán Ferenc Kristóffal. Segítség hiányában, végső elkeseredésükben már Konstantinápolytól is segítséget kértek. A Habsburgok leleplezték az összeesküvést és 1671-ben Bécsújhelyen kivégezték a vezetőket, amely a felkelés elfojtásán túl egyben az abszolutizmus győzelmét is jelentette.¹⁶

⁹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Nikola VII.* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67475> (2017.7.1

¹⁰ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Petar IV.* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=674756> (2017.7.1.)]

¹¹ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, Zagreb: Antibarbarus, 1999., o. 444.

¹² Matić Tomo, *Predgovor*, in: Zrinski Petar, *Adrijanskog mora sirena*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957., o. 6.

¹³ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Nikola VII.*, I.m.

¹⁴ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Petar IV.*, I.m.

¹⁵ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski*, I.m.

¹⁶ Strčić Petar, *Zrinsko-frankopanska urota*, in: FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja, (1-2), o. 35-47., [online: <http://hrcak.srce.hr/132761> (2007.5.8.)]

Mindezen felül Zrínyi Péter kivégzése – aki az ellenállás jelképévé vált¹⁷ – egyben a Zrínyi család történetének végét is jelentette.

Hosszú évtizedeken át nem kerültek be a Zrínyik a horvát nemzeti öntudatba, ez csupán a 19. század elején következett be.¹⁸

1.2. Janus-arcú Zrínyi Miklós: harcos, politikus, író

Zrínyi Miklós ugyanolyan bátor harcos volt, mint dédapja. Az oszmánok ellen viselt sikeres harcai elismeréseként III. Ferdinánd a „minden horvát csapat tábornoka” címet adta neki, valamint 1646-ban kinevezték a Habsburg Birodalom hadseregének állandó vezérőrnagyává is.¹⁹

Hadi teljesítménye mellett kiváló politikai karriert is sikerült befutnia. 1637-től császári komornyik és magyar királyi lovász, 1638-tól magyar királyi tanácsos, 1647-48-tól horvát és szlavón bán, 1659-től bécsi titkos tanácsos. Két felesége is nemesi, udvari pozícióból származott: egyik magyar-horvát-szlájer származású, míg a másik a bécsi udvar egyik udvarhölgye volt.²⁰

Több politikai ihletettségű munkája mellett hadi jellegű szövegei is születtek, mégis legfontosabb műve az *Adriai Tengernek Syrenaia* (1651).²¹

1.3. Adriai Tengernek Syrenaia – iker-mű²²

Zrínyi Miklós *Adriai Tengernek Syrenaia* című művével született meg a modern magyar irodalom. A kötet részét képezi a *Szigeti veszedelem* című eposza, amelyben a költő családja, pontosabban dédnagyapja harci dicsőségét idézi fel. Miklós könyvét a magyar nemeseknek

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, l.m., o. 444.

¹⁹ Pálffy, Géza, *Hrvatsko-mađarska obitelj Zrinski u aristokraciji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Habsburške Monarhije*, in: Kolarić Juraj (szerk.), *Political, Cultural and Social Activities of the Zrinskis and Frankopans in Croatia*, Čakovec: Zrinska građa Čakovec, 2011., o. 77-89., [online: https://www.academia.edu/5558384/Hrvatsko-ma%C4%91arska_obitelj_Zrinski_u_aristokraciji_Ugarsko-Hrvatskog_Kraljevstva_i_Habsbur%C5%A1ke_Monarhije. In *Political Cultural and Social Activities of the Zrinskis and Frankopans in Croatia*. Glavni ured. Juraj Kolari%C4%87. %C4%8Cakovec Zrinska garda %C4%8Cakovec 2011. p. 77 89 (2017.7.3.)]

²⁰ Ibid.

²¹ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Raspeta domovina*, l.m., o. 157.

²² Ibid., o. 158.

ajánlja, de öccse 1660-ban annak horvát változatát a horvátoknak ajándékozta, amelyet ő maga fordított és részben át is dolgozott.²³

Péter célja a horvát katonák bátorítása, buzdítása, valamint emlékezetállítás a szigeti csata hőseinek,²⁴ de nem sikerült jelentős visszhangot keltenie a korabeli horvát irodalom berkeiben, mivel az sokkal fejlettebb fázisban volt, mint az akkori magyar irodalom.²⁵

A horvát változat egyik legizgalmasabb pontja magának a nyelvnek a kérdése. A 19. századtól kezdte a fordítás több elismert nyelvész és nyelvtörténész figyelmét vonni magára. A dolgozat szempontjából egyelőre annyit fontos leszögezni, hogy azzal ellentétben, amit sokáig hittek, a Péter által használt „vegyes és tarka”²⁶ horvát nyelvváltozat nem a saját találmánya. A fordítás nyelve egy létező *interdialektus* volt, azaz három nyelvjárású *koine*. Ez az interdialektus Ozaljból származik és az ottani nyelvjárások keveredéséből alakult ki, ezért is nevezik azt az írócsoportosulást, akik ezt a nyelvváltozatot használják *Ozalji Nyelvi és Irodalmi Kör*-nek.²⁷ Ennek az interdialektusnak a kialakítása volt a horvátok legelső törekvése az egységes irodalmi nyelv kialakítására.²⁸ Az irodalmi kör tagjai voltak Péter mellett Frangepán Ferenc Kristóf, Belostenec Iván, Zrínyi Katarina és Ratkaj Juraj is.²⁹ Egyes vélemények szerint a társaságnak nem csak horvát, hanem magyar tagjai is voltak,³⁰ például maga Zrínyi Miklós személyében, ezért néhány helyen a kört Zrínyi Péter és Miklós körként nevezik meg.

Novalić Đuro szerint a *Syrenaia* nem egyedi fordítás a kör történetében, hanem éppen annak bizonyítéka, hogy a Kör kétnyelvű volt és kölcsönösen történt a két irodalom egymás nyelvére való fordítása.³¹

Mindezek ellenére Zrínyi művét nem lehetséges sem Marulić *Judita*-val, sem Gundulić *Oszmán*-jával összehasonlítani, mivel a *Syrenaia* pragmatikai jelentősége sokkal fontosabb az

²³ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeve porodice od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, l.m., o. 441-442.

²⁴ Pavličić Pavao, *Skrivena teorija*, Zagreb: Matica hrvatska, MMVI, o. 183-185.

²⁵ Vončina Josip (szerk.), *Izabrana djela. Zrinski, Frankopan, Vitezović*, Zagreb: Zora, Matica Hrvatska, 1976., o. 12.

²⁶ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka*, in: *Književnik. Časopis za jezik i povijest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti. Godina treća.*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1866., o. 381.

²⁷ Vončina Josip, *Jezični razvoj Ozaljskog kruga*, in: *Poseban otisak iz „Filologije“ br.7.*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973., o. 208-210.

²⁸ Ibid., o. 223.

²⁹ Ibid., o. 203.

³⁰ Vončina Josip, *Ozaljski jezično – književni krug*, in: *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 10*, Zagreb: Zavod za slavensku filologiju, 1968., o. 196.

³¹ Novalić Đuro, *Književni krug oko braće Nikole i Petra Zrinjskog*, in: *Kolo*, 5 (1967), br. 3, 218-221.

esztétikai szerepénél. Nem a hősök személye, a mű születésének nyelve, az olvasó nemzetisége a fontos, hanem a harci morál növelésére való törekvés.³²

1.4. Nemzetiségi hovatartozás: magyar és/vagy horvát

A két Zrínyi nemzeti hovatartozása érdekes kérdéseket vet fel. Elterjedt vélemény, miszerint Miklós inkább érezte magyarnak magát, közelebb állt hozzá a magyar nyelv,³³ de ő maga több alkalommal vallotta magát horvátnak is. Péter hivatalos iratokban hungarusnak³⁴ vallotta magát, de szíve ügyének a horvát nép dicsőségét tartotta.³⁵ Mivel a 17. században a nyelv, kultúra, hagyomány nem alkotott homogén egységet a nemzeti hovatartozással, ezért a Zrínyi testvérek is inkább közvetítő szerepet tölthettek be a két kultúra között.³⁶

³² Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, l.m., o. 454

³³ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka.*, l.m., o. 336.

³⁴ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, l.m., o. 443.

³⁵ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka.*, l.m., o. 336.

³⁶ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, l.m., o. 442-444.

2. Értelmezési keretek a horvát nemzeti kánonban

A bevezetőben már szó esett arról az időbeli keretről, amely nagyjából 100 év távlatában vizsgálja a Zrínyi recepciót, valamint a „Križanić-Zrínyi” modellt, amely 1669-ben jelent meg először Ivan Kukuljević Sakcinskinél.

2.1. A „Križanić-Zrínyi modell”

A modell Kukuljević Sakcinski *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita*³⁷ című irodalomtörténeti munkájában jelent meg először. A továbbiakban ennek a modellnek az intenzitását, jelenlétét és alakulásának folyamatát fogjuk végigkövetni a már fentebb említett kereten belül.

A *Književniciben* legfőképp Zrínyi Katalinról, Zrínyi Péterről, Zrínyi Miklósról és Križanić Jurajról van szó. Šicel Miroslav szerint Kukuljević Sakcinski Križanić és a Zrínyiek hangsúlyozásával a saját horvát történelmiségét³⁸ és jövő irányába való elhivatottságát hangsúlyozza.³⁹ Számára Križanić Juraj a pánszláv közösség⁴⁰ és a hazaszeretet szimbóluma,⁴¹ életét példaértékűnek tartja. Másik oldalon meg ott van Zrínyi Miklós, aki magyarnak vallotta magát,⁴² „félidegen”, aki az „idegen”, magyar, szót többre tartotta a horvátnál.⁴³ Mondhatni, Kukuljević ugyanolyan szenvedéllyel szerette Križanićot, mint amivel elítélte Zrínyit.

A 17. században megjelenő pánszláv iránynak Križanić volt egyik alapítója. Ez fog majd később, a 19. század során hatni több tudományos munkára, például Kukuljević Sakcinski munkásságát is átideologizálja. A „Križanić-Zrínyi modell” alapját képező ideológia nem pusztán Kukuljević elmélete, hanem a korban elterjedt gondolkodási forma volt. Éppen ennek nyomán válik érdekessé Zrínyi pozitív és negatív recepciójának története is.

³⁷ 17. századi horvát írók *Velebit ezen az oldalon* (ford. H.V.V.)

³⁸ Zrínyiek szerencsétlen sorsa

³⁹ Šicel Miroslav, *Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, l.m. 271.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1869., o. 203.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid., o. 266.

2.2. Križanić Juraj és pánszlávsága

Križanić 1618-ban született Obrhban. Ljubljanában végezte iskoláit, majd Grazban tanult filozófiát, Bolognában és Rómában teológiát. Rómában kerül kapcsolatba a „moszkvai gondolattal”, aminek egyik alapvető gondolata, miszerint az Orosz Birodalom majd felszabadítja a török elnyomása alól a szláv nemzeteket és egységesíti azokat egyetlen vallásban. Ehhez a gondolathoz aztán élete végéig hűséges is maradt.

A „moszkvai gondolat” megvalósítási terve is készen állt fejében: először felajánlja a fiatal orosz cárnak segítségét, azaz lefordítja a Bibliát, más egyházi, művészeti és történelmi könyvekkel együtt, majd miután bizalmába férkőzött, meggyőzi az orosz és római egyház egységesítéséről.⁴⁴

Először 1647-ben ajánlja fel szolgálatait, de végül Konstantinápolyba és Rómába megy teológiát és grammatikát tanulni, egy plánszláv nyelv kidolgozásán munkálkodik, amely a régi egyház szláv és a modern szláv nyelvekből áll. Legközelebb 1659-ben titokban ment Moszkvába felajánlani szolgálatait.⁴⁵ Ekkor egészen 1661-ig ott is marad, célja kidolgozni a pánszláv grammatikát és lexikont, ám a cár Szibériába száműzi. A „moszkvai gondolattal” való foglalatosságát itt sem függeszti fel, fordít, tolmácsol, grammatikát és lexikont ír. 1676-ban kap kegyelmet, ekkor ismét Moszkvába kerül, mint fordító. 1677-ben Vilniusban beáll egy dominikánus szervezetbe, majd III. Sobieski János lengyel király seregéhez csatlakozva 1683-ban hal meg a törökök által körülvevett Bécsben.⁴⁶

Križanić tanultsága okán népszerű volt a nemesi udvarokban. Udvarába hívta többet között Zrínyi Péter, bán Drašković Ivan és Vuk Krsto Frankopan is, de ezeknek a meghívásoknak nem tett eleget. Félt, hogy ezeken a helyeken más elfoglaltságai okán megfeledkezne fő hitvallásáról, a „moszkvai gondolatról”.

Az első ilyen meghívást 1643-ban fogadta el, a nedelišćei plébániára ment dolgozni zsupánként.⁴⁷ Nedelišćé akkor Zrínyi Miklós birtoka volt, így Križanić tagja lett az *Ozalji Nyelvi és Irodalmi Körnek* is.⁴⁸ Ennek tudható be az a hasonlóság is, ami a pánszláv nyelv és

⁴⁴ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, I.m., o. 266.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Golub Ivan, *Križanić*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1987., o. 9-39.

⁴⁷ Golub Ivan, *Zrinski, Križanić i Lippayi-tragovi dodira* [online]: [http://www.matica.hr/kolo/321/Zrinski,%20Kri%C5%BEani%C4%87%20i%20Lippayi%20%E2%80%93%20tragovi%20dodira\(1\)/](http://www.matica.hr/kolo/321/Zrinski,%20Kri%C5%BEani%C4%87%20i%20Lippayi%20%E2%80%93%20tragovi%20dodira(1)/) (2017.3.2.)]

⁴⁸ Golub Ivan, *Slavenstvo Jurja Križanića: O tristotoj godišnjici Križanićeve smrti*, I.m., o. 22-30.

Zrínyiék interdialektusa között fennáll, mivel lényegében Križanić pánszláv nyelve is interdialektus.⁴⁹

Križanić legjelentősebb munkája is pánszlávul született *Politika ili razgovor ob vladateljstvu*⁵⁰ címmel 1663-ban. A mű nyelvisége érdekes problémát vet fel, hiszen éppen az újonnan létrehozott nyelv használata miatt nem mindenki számára volt érthető, pedig határozott szándéka éppen a közérthetőség lett volna.⁵¹ Križanićot hiába számúzták, munkájában mégis a császárnak adja a legjobb tanácsokat az ország fejlődésének legjobb módszereihez. Ugyanakkor a *Politika* nem csupán az orosz uralkodás dicsérete, hanem magában hordozza annak éles kritikáját is. Végső soron ez a könyv is a „moszkvai gondolatig” terjed és célja létrehozni egy szláv egyházi, nyelvi és területi egységet.⁵²

Križanić a moszkvai gondolat megvalósításáért haláláig küzdött és az után is ő maradt a pánszláv közösség szimbóluma.

2.2.1. Orbini Mavro

A pánszláv gondolat másik alapítója Orbini Mavro, aki 1601-ben írt *Kraljevstvo Slavena*⁵³ című művében fekteti le a pánszláv gondolatiság alapjait. Munkájában valójában az addigi történeti tudást összegzi, és más, akkor elismertnek számító történészek még meg nem jelent munkáiból inspirálódik, jelölés nélkül. Mindezek mellett rengeteg történelmi pontatlanságot is tartalmaz műve,⁵⁴ eszerint meghatározásában például a szlávok régi hazája Skandinávia.⁵⁵ A mű fő szempontja a szlávok hősiességének bemutatása, dicsőségük idealizálása. Minden hibája ellenére a műnek mégis sikerült megalapoznia a 17-18. századi horvát történetírást,⁵⁶ valamint a „moszkvai gondolat” megteremtésében is fontos szerephez jutott az Križanić gondolatvilágában.⁵⁷

⁴⁹ ⁴⁹ Vončina Josip, *Juraj Križanić i jezik ozaljskoga kruga*, in: Filipović Rudolf (szerk.), *Znanstveni skup u povodu 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683-1983)* : zbornik radova, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1985., o. 209-212.

⁵⁰ *Politika vagy urakolás beszélgetései* (ford. H.V.V.)

⁵¹ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Raspeta domovina*, I.m., o. 150.

⁵² Bogdanov V., *Predgovor*, in: Križanić Juraj, *Politika*, Zagreb: Matica hrvatska, 1947., o. 13-43.

⁵³ *Szlávok királysága* (ford. H.V.V.)

⁵⁴ Šanjek Franjo, *Povijesni pregledi Mavra Orbinija*, in: Orbini Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb: Golden marketing, Narodne novine, 1999., 7-45.

⁵⁵ Orbini Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb: Golden marketing, Narodne novine, 1999., o. 71-77.

⁵⁶ Šanjek Franjo, *Povijesni pregledi Mavra Orbinija*, I.m., o. 18-19.

⁵⁷ Šidak Jaroslav, *Problem Jurja Križanića u hrvatskoj i srpskoj literaturi*, [online]: http://www.historiografija.hr/hz/1970/HZ_23-24_7_SIDAK.pdf (2017.7.25.)

Križanić és Orbinit egyaránt tekinthetjük látóknak: az egyik a szláv nemzet jövőjét, míg másik a múltját törekszik átláthatóvá tenni.

3. Nemzeti és irodalomtörténeti kánon recepciója

Kukuljević Sakcinski Ivan Varázspanban született 1816-ban, ő tekinthető a horvát nemzeti megújulás és az Illír Nemzeti Mozgalom kiemelkedő képviselőjének.⁵⁸ A 19. században népszerű gondolat volt, hogy a szláv nemzetek az illíroktól származnak, innen a mozgalom neve is, aminek célja a déli szláv nemzetek egyesítése.⁵⁹ Az ötlet annyira sikeresnek bizonyult, hogy rövidesen létrejött az első horvát nemzeti politikai párt, melynek ugyancsak Kukuljević lett a vezetője.⁶⁰ A párt nevében 1943-ban betiltották az illír szó használatát, akkor lett Nemzeti Mozgalom a neve.

A 19. század közepén zajló nemzetiségi kérdések érdekében is sokat tett Kukuljević, például az övé volt az első horvát nyelven elhangzott beszéd a horvát közgyűlésen 1843-ban, valamint '48-49-ben a horvát politikai mozgalom vezetője is ő volt.⁶¹

1841-ben Mažuranić Ivannal és Gaj Ljudevittel alapította meg a nemzeti pártot a magyar-horvát párt ellensúlyaként. Fő céljuk az anyanyelv közéletbe való bevezetése, független horvát kormány létrehozása, horvát jog- és nemzetvédelem, valamint a déli szláv nemzetek kulturális egyesítése. A Bach-korszak után újjászülető Nemzeti Párt Strossmayer Josip Juraj vezetésével uniót akart kötni a magyarokkal, aminek hatására Kukuljević megalapítja az Önálló Nemzeti Pártot, amely inkább osztrák, mint magyarpárti politikát folytatott. Végül, a kiegyezés megszületése után és annak következtében Kukuljević fejében megszületik a „moszkvai gondolat”.⁶²

Amint fentebb is látszik, Kukuljević viszonya a magyarokhoz nem éppen baráti, inkább negatív, sőt a nemzeti öntudat értékének növekedése⁶³ okán ellenfélnek tekintette őket.⁶⁴ Tevékenységének egyik fő pontjának az idegen befolyás elleni harcot tekintette, ahogy azt egy 1843-ban elhangzott beszédében ki is fejtette: „Mi smo malo Latini, malo Nijemci, malo Talijani, malo Mađari i malo Slaveni, a ukupno (iskreno govoreći), nismo baš ništa!”⁶⁵

⁵⁸ Mandušić Iva, *Kukuljević Sakcinski, Ivan* [online: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977> (2017.2.21.)]

⁵⁹ Petrić Hrvoje, *Hrvatski narodni preporod* [online: <http://povijest.net/hrvatski-narodni-preporod/> (2017.7.21.)]

⁶⁰ Mandušić Iva, *Kukuljević Sakcinski, Ivan*, l.m.

⁶¹ Ibid

⁶² Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Narodna stranka*, [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42989> (2017.8.1.)]

⁶³ Švoger Vlasta, *Ivan Kukuljević Sakcinski – velikan hrvatske kulture i politike*, l.m.

⁶⁴ Kolenić Ljiljana, *Jezik Kukuljevićevih govora*, in: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Varaždin / Varaždinske Toplice, 15.-17. travnja 2010.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2011., o. 116.

⁶⁵ Hrvatski sabor, *Govor Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Saboru 2. svibnja 1843.*, l.m.

Ebből is látszik, hogy Kukuljević nem magyargyűlölő volt, hanem a korban egyre inkább fontossá váló nemzetiségi kérdés folytán alakult ki nála az effajta idegen-ellenesség.

A nemzeti identitás kialakítása miatt a politika mellett fontos volt számára a történelmi örökség megőrzése, megismerése, így lehetséges, hogy elérte, ő legyen az Országos Levéltár levéltárosa és igazgatója, valamint pozíciójából kifolyólag folyamatosan tudta közzé tenni a újabb és újabb történelmi felfedezéseket. Tevékenysége során több nemzeti írásos emléket is megszerzett, például Magyarországtól is.⁶⁶ Munkássága folytán nem csupán a horvát történetírás megalapítója volt, hanem az által összeállított irodalmi arcképcsarnokkal⁶⁷ a horvát irodalomtörténet-írás előfutára is.⁶⁸

Történelmi munkássága mellett ő írta az első horvát drámát is, *Juraj és Sofija*⁶⁹ címen, de foglalkozott epigráfiával, építészettel, etnológiával, zenével és filológiával is, valamint ő volt a *Matica ilirska* olvasókör elnöke is. 1889-ben halt meg Puhakovecban.⁷⁰

A dolgozat szempontjából legfontosabb munkája a már említett *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita* (1869.) irodalomtörténete, amely az északnyugati horvát irodalmat összegzi és tekinti át.⁷¹ Ez a munkája alapvető fontossággal bír a későbbi szövegtan és irodalomtörténelmi kutatások szempontjából.⁷² Irodalomtörténete bevezetőjében Kukuljević rövid történelmi áttekintést ad, ezzel bevezetve az olvasót az aktuálpolitikai helyzetbe.⁷³ Véleményem szerint, bár értékes irodalomtörténelmi munkáról van szó, folyamatosan tetten érhető benne az idegenekkel szembeni ellenségesség, ami az adott körülmények között valójában teljesen érthető is.

3.1. Kukuljević Zrínyi Miklós recepciója

Kukuljević irodalomtörténetének negyedik fejezetében, amely a *Szociálpolitikai írók* címet viseli, csupán két íróat vett be, Zrínyit és Križanićot, mivel célja szerintem a kettejük között

⁶⁶ Mandušić Iva, *Kukuljević Sakcinski, Ivan*, l.m.

⁶⁷ Meštrović Tihomir, *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatske književne historiografije*, in: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Varaždin / Varaždinske Toplice, 15.-17. travnja 2010.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2011., o. 20.

⁶⁸ Šicel Miroslav, *Književna povijest u doba hrvatske moderne*, in uő: *Pet stoljeća hrvatske književnosti. Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975., o. 375.

⁶⁹ Šicel Miroslav, *Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, in: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 1998/10-11. szám, o. 285.

⁷⁰ Mandušić Iva, *Kukuljević Sakcinski, Ivan*, l.m.

⁷¹ Meštrović Tihomir, *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatske književne historiografije*, l.m., o. 20.

⁷² Šicel Miroslav, *Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, l.m. 269., 270.

⁷³ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1869., o. 3-6.

lévő ellentét minél erősebb hangsúlyozása. Ennek az összehasonlításnak már van egy előzménye a *Gróf Zrínyi Miklós* című fejezetben: „Težka je muka za pisca domaće povjesti, da jednakim toplim čuvstvom piše o riedkih s v o j i h zemljacih, koji su sav svoj viek žrtvovali svomu narodu, kao naš Križanić; pa odmah zatim o onom, kojemu većom stranom životna težnja bijaše podupirati tudjinstvo, ili koji, pretvorivši se u polutudjinca, sa svom silom svoga duha i uma podupiraše tudji živalj, tudji narod, tudju knjigu, a za svoju se malo ili nikako nebrinu.”⁷⁴

Kukuljević hajlandó elismerni Zrínyi Miklós hősiességét, de kárhoztatja, amiért a horvátokért kevesebbet tett, mint ami elvárható lett volna, („Velikim uhom i junačtvom, kao skoro svi od njegova plemena, ali malen i neznatan prema zadaći i zvanju svoga naroda, prema darovom svoga uma.”)⁷⁵ magyar hazafinak tekinti őt („Susjedni narod magjarski stavlja ga punim pravom u prvi pred s v o j i h rodoljubah, kao i s v o j i h narodih pjesnikah i pisacah...”).⁷⁶

A Zrínyiről kialakított negatív kép akkor a leglátványosabb, amikor arról beszél, hogy hiába tudott rengeteg nyelven és vett részt aktívan a horvát kultúra fejlesztésében, műveit mégsem horvátul írta: „Ovo temeljito znanje tudjih jezika izpričava ponješto Nikolu Zrinskoga, zašto je književna djela pisao na tudjem jeziku, ali ga nemože izpričati, da uprav ništa znamenitijega nije pisao na svom hrvatskom jeziku...”⁷⁷ Kukuljević annyira hangsúlyozza azt, hogy magyar nyelven írt, hogy közben teljesen szem elől téveszti a tényt, miszerint maga Miklós és Péter is jelentős szerepet játszottak a horvát nyelv kiművelésében. Több történelmi és irodalmi művet is ajánlottak a testvérpárnak. Például Rátkay György a latin nyelven írt *Memoria regum et banorum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* Horvátországról szóló történelmi munkáját, vagy Fodróczy Péter Karnarutić *Odiljenje sigetsko* eposzának 1661-es kiadását.

Zrínyi remekműve a *Szigeti veszedelem*, egyben a legelső magyar eposz is. Bár magyar nyelvterületen tökéletesnek gondolják, Kukuljević szerint az akkori horvát irodalomhoz képest annyira mégsem nagy teljesítmény.⁷⁸ Viszont még így is kiemeli a képi és gondolati gazdagságot, valamint nemzeti vonatkozásairól elismerően nyilatkozik: „Osobito pogledom

⁷⁴ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, I.m., o. 266.

⁷⁵ Ibid., o. 267.

⁷⁶ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, I.m., o. 267.

⁷⁷ Ibid., o. 287.

⁷⁸ Ibid., o. 288.

na veličanstveni, a zajedno i narodni prednet pjesme, zaslužuje Nikola Zrinski osobitu pohvalu,..."⁷⁹

A *Szigeti veszedelem* mellett megemlíti Miklós egy másik művét is, a *Ne bánts d a magyart* című írását, amely *Az török áfium ellen való orvosság* című szövegének egy része. Zrínyi ezen szövegei alapján arra a következtetésre jut, hogy jelentős tagja volt a magyarságnak.⁸⁰ Neve elé oda is illeszti a magyar jelzőt, pejoratív értelemben.

A későbbiek során a két testvért össze is hasonlítja Kukuljević, és arra jut, hogy Péter egy „szerencsétlen honfi”.⁸¹ Míg Miklós többre tartotta a magyar nyelvet, addig Péter egész életét a horvát szónak ajánlotta fel. „Ali pokraj svih tih poslovah, sliedeći primier svoga brata Nikole, posveti se osobit m ljubavi književnosti, i to izključivo svojoj narodnoj, hrvatskoj knjizi, dočim je njegov brat, ..., gojio izključivo magjarsku knjigu.”⁸² Ebből kifolyólag lehetséges, hogy Péterről jobb véleménnyel van, mint bátyjáról, azt viszont leszögezi, hogy rossz író.

Zrínyi tökéletes ellentéte Križanić Juraj lesz, aki szerinte a legnagyobb horvát hazafi: : „Više je ćutio Križanić za taj svoj velik ali nesretan narod, nego ikoje srdce slovensko.”⁸³ Az idegenekre vonatkozó véleménye tökéletesen megegyezik Križanićéval; szerintük jobb a sivár, mint az idegenekkel telt ország. „Pisac je veliki neprijatelj tudjih naseljenikah, i dokazuje, kolike su nesreće tudji gosti donieli našem u narodu i svakoj slovinskoj državi...”; Osobito nam preporuča da se ćuvamo njemačkih prihodnikah...”⁸⁴ Kukuljević egy teljes fejezeten át sorolja Križanić jó tulajdonságait, amelyek miatt követendő példának tartja, Zrínyivel ellentétben, akiből mindezek hiányoznak. Ezen tulajdonságok közül a legfontosabbak a nemzetért és annak nyelvért való tevékenykedés, valamint a hazafiság.

Kukuljević könyvének olvasása során világossá vált, hogy a 19. századi közvélemény,⁸⁵ a korabeli politikai viszonyok, valamint a saját magyarokhoz való viszonya nagyban befolyásolta a Zrínyiről kialakított recepcióját. Megbocsájthatatlannak tartotta, hogy Zrínyi magyarul írt, amikor a horvát nyelv és nemzet rossz helyzetben volt, abban az időben, amikor Križanić Juraj annyi mindent tett a nemzetéért. Ezt a nézetet erősítette az akkor terjedő

⁷⁹ Ibid., o. 287-288.

⁸⁰ Ibid., 292-296.

⁸¹ Ibid., o. 62.

⁸² Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, I.m., o. 66.

⁸³ Ibid., o. 203.

⁸⁴ Ibid., o. 248.

⁸⁵ Oraić Tolić Dubravka, *Hrvatski kulturni stereotipi: Diseminacije nacije*, in: Oraić Tolić Dubravka, Ernő Kulcsár Szabó (szerk.), *Kulturni stereotipi. Koncepti identiteta u srednjeeuropskim književnostima*, Zagreb: FF press, 2006., o. 94.

pánszláv ideológia is. Az irodalomtörténeti kánont is befolyásolta a nemzeti kánon, azaz Kukuljevićnál a nemzeti paradigma az irodalomtörténeti paradigma szerves része.

Munkájában azt is kiemeli, hogy Miklós és Péter jelentős magyar hatásnak volt kitéve gyerekkorában,⁸⁶ azt azonban nem tisztázza, hogy anyjuk és neveltetésük mekkora hatással volt konkrétan rájuk.⁸⁷ A neveltetés, fiatalkor, feudális célok⁸⁸ figyelmen kívül hagyása bevett szokás volt az akkori irodalomtörténetben egészen Kombol Mihovil megjelenéséig. Mindezek következtében Zrínyi nem képes bekerülni a horvát nemzeti kánonba, hanem megmarad a peremvidék negatív figurájának.

A továbbiakban az itt vázolt modell változékonyságát követhetjük végig.

⁸⁶ Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, I.m., o. 268.

⁸⁷ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, I.m., o. 442-444.

⁸⁸ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, I.m., o. 443.

4. A nemzeti kánon jelentőségének csökkenése

Kukuljević Zrínyi recepciója megalapozta a felé irányuló értelmezési keretet. A korábbi fejezetből láthattuk, hogy Kukuljević szerint Zrínyi egy félidegen, aki negatívan kerül bemutatásra. Ez az ideológiákkal átítatott recepció viszont nem okoz különösebb meglepetést, hiszen a nemzetiesedés korában az idegenek, és ezen belül a magyarok, képe összességében sem pozitív Horvátországban, de máshol sem.

Ebben a fejezetben a horvát szlavista Jagić Vatroslav írásain keresztül vizsgálódik a Zrínyi-kép. Jagić idejében az ideologikus nemzetkép már elhomályosulni látszik, írásaiban növekszik az objektivitásra való törekvés.

4.1. Jagić Vatroslav

Jagić a szláv filológia egyik alapítója.⁸⁹ Saját nemzetét és nyelvét nála jobban senki sem kutatta és ismerte.⁹⁰ Ezekről írott tudományos munkája több mint 20 000 oldalnyi szöveget tesz ki. Varasdban született 1838-ban, iskoláit Zágrábban végezte, majd Bécsben hallgatott klasszika filológiát. 28 évesen már a Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémiájának a tagja lett,⁹¹ majd 1869-ban a Magyar Tudományos Akadémiáé is.

Nagyon tág körű tudományos munkával rendelkezik. Többek között írt szláv nyelvkönyvet; *Archiv für slavische Philologie* címen levéltárt alapított; közzétette a legrégebbi szláv nyelvemlékeket; megírja a szláv filológia áttekintését *Istorija slavjanskoj filologii* címen 1910-ben; rengeteget foglalkozik a szláv irodalmi nyelv keletkezésével; tanulmányozza a szóbeli és régi horvát irodalmat is, amelyről munkája is születik *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* címmel 1867-ben.⁹² Továbbá Rački Franjóval és Torbar Josippal *Književnik*⁹³ címen folyóiratot indítanak 1864-ben, amelyben saját nyelvi értekezéseiket teszik

⁸⁹ Aleksandrov-Pogačnik Nina, *Vatroslav Jagić između filologije i metodologije*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 89.

⁹⁰ Katičić Radoslav, *Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 11.

⁹¹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jagić, Vatroslav* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28503> (2017.5.4.)]

⁹² *Horvát és szerb nemzet irodalomtörténete* (ford. H.V.V.)

⁹³ *Író. Horvát és szerb nyelv és történelem és természeti tudományok folyóirata.* (ford. H.V.V.)

közzé. Utolsó nagy munkája a *Život i rad Jurja Križanića*⁹⁴ című monográfiája 1917-ből. 1923-ban halt meg Bécsben, hatalmas levelezést hagyva maga mögött.⁹⁵

Politikailag Strossmayer támogatója volt, nyelvészként viszont ő is a *horvát vukovci*-t támogatja. Horvát vukovcinak nevezik, amikor egy jugoszláv nyelvi áramlat beleolvad a standard horvát nyelvbe. Bár politikailag már irányultságúak voltak, Jagić elismerte és tisztelte Kukuljević munkásságát.⁹⁶

Jagić munkássága a nyelvi kérdést helyezi előtérbe a nemzetiséggel szemben. Ennek magyarázatához két filológiai iskola említése fontos: elsőként a nemzeti/illír áramlat, azaz a zágrábi filológiai iskola, valamint a horvát „vukovci” nevű szerb(-horvát) áramlat. A két iskolában közös cél a déli szlávok kulturális egyesítése. Kukuljević a zágrábi filológiai iskola tanításait szívta magába, azt támogatta, míg Jagić inkább a vukovci irányultságot pártolta, de gyakran kritizálta is a szerb-horvát nyelvet, mivel szerinte alapítója, Karadžić Stefanović Vuk, ennek kialakításakor nem vette figyelembe a horvát nyelvváltozatokat, nem ismerte a stokáv és kajkáv horvátokat,⁹⁷ hanem inkább a szerb nyelveket egységesítette.⁹⁸ Bár Jagić élete végéig a jugoszláv ötlet támogatója maradt, politikai és nyelvészeti meglátásait nem tudta összhangba hozni, így írásaiban következetlenségek fedezhetők fel.⁹⁹

4.2. Jagić Zrínyi recepciója

Jagić nem csupán a *Književnik*-ba írt *Syrenaiia* cikke miatt alkalmas Zrínyi recepciójának vizsgálatára, hanem mert ő írta az 1917-es Križanić Juraj monográfiát is. A Križanićról szóló anyagmennyiséget 40 éveg gyűjtötte, ezáltal ő máig az egyik legnagyobb kutatója. Monográfiájában reálisabban és kritikusabban közelíti meg Križanićot, mint Kukuljević tette korábban. Optimistának tartja az alaptalan „moszkvai gondolat” miatt, megszületését Križanić fiatal korának számlájára írja: „Da je mladi Križanić u tom građenju velikih planova, da ne

⁹⁴ *Križanić Juraj munkája és élete* (ford. H.V.V.)

⁹⁵ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jagić, Vatroslav*, I.m.

⁹⁶ Damjanović Stjepan, *Vatroslav Jagić o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, in: *Radovi Zavoda za znanstveni rad* Varaždin, 2014/25. szám, o. 107-111.

⁹⁷ Nikčević Vojislav P., *Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću-Karadžiću*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 260.

⁹⁸ Lipovčan Srećko, *Vatroslav Jagić između ideje južnoslavenskog jedinstva i vlastitih znanstvenih uvida*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 104.

⁹⁹ *Ibid.*, o. 97.

rekmeno kula po zraku, bio vanredan optimist, cijela je istina, koja se mladu čovjeku od 23 godine ne može u grijeh računati.”¹⁰⁰

Kritikusan viszonyul Križanić által létrehozott nyelvváltozathoz is, amely szerinte szembe megy a természetes fejlődéssel és érthetetlen: „...on stvara sebi svoj posebni jezik, sastavljen od smjese crkvenoslovenske, ruske i hrvatske, neka b i ga razumio čitav istočni i južni slovenski svijet, dok je u istinu upravo taj neprirodni jezik znatno smetao njegovom uspjehu, popularizaciji njegovih djela.”¹⁰¹

Viszont hiába viszonyul kritikusan pánszlávizmusához és nyelvszemléletéhez, őt magát gényusznak tartotta és azt vallotta, hogy sokkal megelőzte saját korát: „I tu se pokazalo, da njegove zamisli lete vijekovima unapred svoga vremena i svojih savremenika.”¹⁰²

Jagić monográfiája csaknem 50 évvel Kukuljević *Književnici u Hrvatah*-ja után jelent meg. A két mű közötti időben megragadható Križanić recepciójának változása. Értelemszerűen ezzel párhuzamosan változott Zrínyi Miklós recepciója is.

Jagić a *Književnik*ben 1866-ban, három évvel Kukuljević *Književnici* írásának megjelenése után, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska* címmel értékezést publikál Zrínyi Péter *Syrenaiaról*. Bár a két mű szinte egy időben születik, érdekes megfigyelni a kettő közötti alapvető különbségeket.

Jagić szövegének elején Zrínyi Miklóst hasonlítja össze öccsével, Péterrel, és megállapítja, hogy a két testvér véleménye nem egyezett a hazához való viszony mibenlétéről: „Pjesnici magjarske i hrvatske Zrinijade rodjena su braća; a ipak nijesu više u tom složni, da istomu narodu služe, da se jednako ponose slavom hrvatskoga imena i one zemlje, koja ih je rodila.”¹⁰³ További különbségeket keresve köztük, megállapítja, hogy Péter az, aki nem feledi horvát származását: „Nikola bijaše mišljenjem i osjećanjem više Magjar nego li Hrvat; zato i pjeva pjesmu magjarsku: Petar opominje se jošter živo hrvatskoga poriekla; zato mu je na srcu takodjer slava naroda hrvatskoga, a na ustima pjesma hrvatska.”¹⁰⁴ – hozzá kell tenni, hogy lábjegyzetben megjegyzi, Miklós sem feledte származását és nyelvét, de azt csupán családi körben használta.¹⁰⁵ A szövegből kitűnik, hogy Jagić akármennyire próbál elvonatkoztatni, Pétert mégis jobban tiszteli, amiért ő horvátul alkot. Ez lehet az oka annak is,

¹⁰⁰ Jagić Vatroslav, *Život i rad Jurja Križanića o tristo godišnjici njegova rođenja*. Zagreb: JAZU, 1917., o. 33.

¹⁰¹ *Ibid.*, o. 1.

¹⁰² *Ibid.*, o. 299.

¹⁰³ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII. veka*, in: *Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti. Godina treća.*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1866., o. 336.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ *Ibid.*, o. 336-337.

hogy a Péter általi *Syrenaia* fordítást jobbnak tartja az eredetinel: „(„...jer je ovaj hrvatski za nas puno vrjedniji, nego li onaj magjarski; pače tko bi ih sravnio, lako će i to naći, da je Petar mnogo ljepše izrekao svoju namjeru, koja mu bješe pred očima prevodeći djelo bratovo s magjarštine,...; ...ali zato ima u predgovoru Petrovu, čega u Nikole nećeš naći, najme t e n d e n c i j a n a r o d n a.”).¹⁰⁶ Viszont, akárcsak Kukuljević, ugyanúgy ő sem tartja jó írónak Pétert. Számba is veszi verselési gyengeségeit. Nem megfelelő alakot használ, a rímelés miatt gyakran semmibe veszi a nyelvtani szabályokat, a magyar rímelést nem ülteti át horvátta, amely így idegenül cseng a horvát fülnek, továbbá nyelvét monotonnak tartja, azt mondja róla, hogy vegyes és tarka, ami a Zrínyi család szerencsétlen sorsának bizonyítéka.¹⁰⁷ Péter az *Ozalji Nyelvi és Irodalmi Kör* nyelvét használja, amely, ahogyan már mondtuk, három nyelvjárásból fejlődött ki. Jagić magyarázatában az eredetileg cakáv nyelvjárást használó Zrínyi család Muraközbe költözésekor felvette a kajkáv nyelvjárást, amely összekeveredett a cakávval. Tovább ecsetelve Péter írói gyengeségeit, arra jut, hogy össze nem illő szavakat használ, valamint nyelvezete nem sokban különbözik a hétköznapiétól, azonfelül a horvátok szellemi fájdalmának is táptalajt ad azzal, hogy idegen (magyar, török, német és orosz) szavakat is használ.¹⁰⁸ Ezáltal Jagić Péter *Syrenaia* feldolgozását a Zrínyiek keserű sorsának bizonyítékánál tekinti, valamint a korabeli horvát szellemi élet tükrének. Egyetlen előnye szerinte a műnek a horvát szellemiség.

Arra a következtetésre jut, hogy Péter annyira átalakította a szöveget, hogy lehetetlenség az ő költői tevékenységén keresztül Miklóst íróként értékelni: „Ali dakako hrvatska Zrinijada nije onoliko izvorna prema magjarskoj, koliko n. p. Eneida prema epopejam homerskim, koliko oslobodjeni Jerusolim prema Eneidi, i koliko Gundulićev Osman prema Tassovu Jerusolimu: što god se ima pohvaliti ili pokuditi u hrvatskoj Zrinijadi sa strane pjesničke, sa vriednosti nutrnje, to neide našem pjesniku ni u pokor ni u pohvalu, već je svojina izvornika mađarskog.”¹⁰⁹ Véleményem szerint ez arra enged következtetni, hogy Jagić nem tartja Miklóst annyira rossz írónak. Ezt mutatja a soron következő idézet is, amelyben Jagić még Gundulić eposzánál is többre tartja a magyar *Syrenaiat*, mivel szerinte ennek témája fenségesebb, következetesebb, valamint jobbak az epizódok és a karakterrajzok.

„Tko usporedi Zrinijadu s eposom Gundulićevim pak ih prispodobi njihovu zajedničkomu izvoru i uzoru, epopeji Tassovoj, priznat će doista, ako je ikoliko pravedan, da je predmet eposa Nikolina mnogo uzvišeniji i zgodniji za velepjesan, nego li je predmet Gundulićev.”;

¹⁰⁶ Ibid., o. 338.

¹⁰⁷ Ibid., o. 381-382.

¹⁰⁸ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka.*, I.m., o. 379-405.

¹⁰⁹ Ibid., o. 339.

„U Gundulićevu Osmanu neima svega toga: njegov je predmet manje zgodan i priličan za pravu epopeju; on ga nemogaše i nesmijaše uzdići do ovako velika značenja, već mu bješe ostati u sferi historičkoj, koju je samo, koju je samo razširio i izkitio vrlo nježnom idilikom, tako da čitavo njegovo djelo veća naliči na veliku idilsku pjesan nego li na pravi epos.”; „...veće jedinstvo i veća suvislost pojedinih dielova epopeje. Ja ne mogu da nerečem, da i u tom Zrinijada prednjači Gundulićevu Osmanu,...”; „Sretnim je putem udario pjesnik Zrinijade takodjer u izoru epizoda, kojih niti ima premnogo niti smetaju glavnoj pripoviesti,...”; „Najveća je pak vrlina Zrinijade u risanju karaktera...”; „Još napokon hoću da spomenem, kako je Zrinijada u ramjerju prema Gundulićevu Osmanu objektivna, i s manje individualnih, subjektivnih refleksija prepletena.”¹¹⁰

Jagić a lehető legjobban próbálja megtisztítani Péterről szóló szövegeit a politikai felhangtól, viszont némileg magyarellenesség így is kiolvasható belőlük. Ez leginkább azért is sikerül neki, mert ezek a szövegek nyelvészeti irányultságúak, így ezekben a szövegekben egy kevésbé átpolitizált, némiképp pozitívabb Zrínyi Miklós képet kapunk.

Ezzel ellentétben az 1917-es Križanićról szóló monográfiájában már érezhető a jugoszláv ideológia hatása, de itt sem túlzottan, hiszen ez is főképp nyelvészeti írás. Kukuljević írásaival összehasonlítva megállapítható, hogy Jagić nem ír akkora hevülettel, valamint csökkenti a távolságot Križanić és Zrínyi között. Viszont a modell jelenléte még itt jelentősen érzékelhető.

4.3. A *Syrenaia* horvát nyelve

Jagić észrevételei a *Syrenaia* horvát nyelvről sokáig tartották magukat még halála után is. Véleménye szerint a benne használt nyelv azért ennyire tarka, mert a Zrínyi család költözéseivel nyelvhasználatukban keveredett a čakáv és a kajkáv nyelvváltozat.¹¹¹ Jagić feltételezése valószínűleg igaz, viszont nem csupán ennek tudható be ez a nyelviség. Vončina Josip horvát történész szerint már 200 évvel az ozalji kör előtt használtak a protestáns írók egy ehhez hasonlítható kevert nyelvváltozatot, amely írásokat Péter meg Miklós nagy valószínűség szerint ismerték. Ezen protestáns írók célja a minél nagyobb olvasóközönség elérése, így gyakran használtak olyan szinonimákat, amelyekben a különféle nyelvváltozatok találkozhattak. Így valószínűleg Péter nyelve is emiatt használ hétköznapi szavakat, valamint

¹¹⁰ Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka.*, I.m., o. 376-377.

¹¹¹ *Ibid.*, o. 381.

ebből hozzák létre az ozalji kör nyelvét, amely különböző nyelvjárású írókat fogad magába és Vončina szerint az illír gondolat életre keltésének első komoly kezdeményezése.¹¹²

Pavletić Krsto horvát író szerint nem Zrínyi Péter volt az első, aki ilyen kevert nyelven alkotott, csupán abban ragadható meg elsősege, hogy tudatosan használta a Syrenaiában a különböző nyelvjárásokat. Szerinte valószínűleg mind Miklóst,¹¹³ mind Pétert a nemzetiségi érzés irányította munkájuk készültkor. Jagić elméletei egészen a 20. századig hatnak, az utolsó, aki még pozitívan viszonyul ezekhez Georgijević Krešimir 1969-ben.¹¹⁴

¹¹² Vončina Josip (szerk.), *Izabrana djela. Zrinski, Frankopan, Vitezović*, l.m., o. 17-20.

¹¹³ Pavletić Krsto, *Pabrici po „Zrinijadi“ Petra Zrinskoga*. in: *Nastavni vjesnik. Časopis za srednje škole. Knjiga VII.*, Zagreb: Naklada Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatine zem.vlade, 1899., o. 116-117.

¹¹⁴ Georgijević Krešimir, *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb: Matica hrvatska, 1969., o. 100-104.

5. Zrínyi Miklós az irodalomtörténeti paradigmában

A Kukuljevićnél és Jagićnál megfigyelhető Zrínyi kép valójában csak intenzitásában mutat eltérést. Zrínyi ugyanúgy negatív szereplője marad a horvát irodalomtörténetnek mindkét esetben.

Ez a fejezet már a 20. századi Zrínyi képet fogja vizsgálni Kombol Mihovil írásain keresztül. A 19-20. századi Horvátországot a magyarok és Habsburgok elleni incidensek jellemzik,¹¹⁵ mivel a Monarchia nem foglalkozott a szláv nemzetek igényeivel. Az I. világháború után kezdett tisztulni a délszláv egyesítés ötlete is. Végül, az első világháborút követő béketárgyalások következtében Horvátország elszakadt a Monarchiától és csatlakozott a Szlovén-Horvát-Szerb Államhoz, amely hamarosan csatlakozott a Szerb Királysághoz. 1929-ben a szerb király, Aleksandar az Alkotmányt megszüntette és egy monarchikus diktatúrát hozott létre (pártok tiltása, cenzúra, rendőrállam), amely által egy fasizmusszerű rezsime alakított ki. A Jugoszláv Királyságban betiltották a nemzeti szimbólumok használatát. A Jugoszláv Királyság szétesésével és a II. világháború következtében Horvátország új szövetségeket kötött, majd 1945-ben Broz Josip (Tito) kormányzása alatt született meg a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (a Második Jugoszlávia). Ez az államberendezkedés tartott egészen 1991-ig. Ebben a szocialista Jugoszláviában a nemzetiségi kérdés látszólag nem jelentett problémát.¹¹⁶

5.1. Kombol Mihovil

Ebbe a történelmi állapotba született bele Kombol Mihovil horvát szlavista és romanista,¹¹⁷ irodalomtörténész, kritikus, fordító, aki a 20. századi irodalomtörténeti kánon jelentős alakja volt. 1883-ban született Nišonban, 1918-tól haláláig Zágrábban dolgozott, ahol régi horvát irodalmat és világirodalmat tanított. A két világháború között az újabb horvát irodalommal foglalkozott, az erről született írásai még mindig fontos részét képezik a kutatásoknak.¹¹⁸

Ezek mellett írt tankönyveket is, viszont Prosperov Novak szerint a horvát irodalom megújulásáról szóló könyve túlságosan szlavista szempontokat követ és az irodalomtörténész

¹¹⁵ Macan Trpimir, *Hrvatska povijest*, Zagreb: Matica hrvatska, 2004., o. 185.

¹¹⁶ *Ibid.* o. 191-227.

¹¹⁷ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Sjećanje na dobro i zlo*, Zagreb: Marjan tisak, 2004., III. köt., o. 30.

¹¹⁸ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Kombol, Mihovil* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32552> (2017.7.31.)]

Vodnik Brankóra (1879-1926)¹¹⁹ és a hasonló *Povijest hrvatske književnosti (od humanizma do potkraj 18. stoljeća*¹²⁰ (1913) című könyvére támaszkodik, amelynek Jagić Vatroslav a horvát glagolita irodalomról írta bevezetését. Kombolra nagy hatással volt Jagić, írásaiban követi pontosságát és tisztaságát,¹²¹ valamint jelentős szlavista példakép is számára.¹²² Továbbá kitűnő fordító is volt; fordított olaszból, németből, oroszból és franciáról. Leghíresebb fordítása Dante Isteni színjátéka.¹²³

Tanultságának köszönhetően már kortársai is tisztelték. Jól ismerte a horvát történelmet, irodalmat. Előtte senki sem tette a horvát irodalmat ennyire teljessé, átláthatóvá és olvashatóvá.¹²⁴ Ezáltal számunkra éppen az ő műve válik a legfontosabbá. Kombol modernizálta a régi irodalmat a *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*¹²⁵ című művében. Itt beszél a Zrínyi testvérekről és Križanićról is. A *Poviest* fontos mérföldkő a horvát irodalom identitáskeresésében és történetírásában.¹²⁶ Általa Kombol visszaadta a horvát irodalom méltóságát és behelyezte az európai irodalmi folyamba.¹²⁷ Munkássága halálával ért véget 1955-ben Zágrábban.¹²⁸

Kombol munkáját kevésbé befolyásolják ideológiák, éppen ezért, Kukuljevićvel vagy akár Jagićkal ellentétben, ő inkább foglalkozik az írók irodalmi munkásságával, mint életrajzukkal. De Kukuljević és Jagić irodalomtörténeti kánonjához hasonlóan, nála sem szempont az esztétikum.¹²⁹ Az esztétikai érték primátusának gondolata legelőször Benedetto Croce elméleteiben született meg.¹³⁰ Kombol irodalomtörténetében kevesebbet foglalkozik Križanićkal, mint például Kukuljević, mivel az ő munkájából kizárja a politikát és ideológiát egyaránt.

¹¹⁹ Rafolt Leo, *Vodnik, Branko* [online: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/vodnik-branko/> (2017.7.31.)]

¹²⁰ *Horvát irodalom története (humanizmustól 18. század végeig)* (ford. H.V.V.)

¹²¹ Kovačević Marko, Redakcija, *Kombol, Mihovil* [online: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=235> (2017.6.5.)]

¹²² Ratković Milan, *Dr. Mihovil Kombol*, in: *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika*, 4(3), o. 66.

¹²³ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Kombol, Mihovil*, I.m.

¹²⁴ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Sjećanje na dobro i zlo*, I.m., o. 31.

¹²⁵ *Horvát irodalom történet a nemzeti felújulásig* (ford. H.V.V.)

¹²⁶ Švelec Franjo, *Mihovil Kombol – povjesničar hrvatske književnosti do preporoda*, in: *Zbornik o Mihovilu Kombolu. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18.-20. studenoga 1981.*, Zagreb – Zadar: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 1997., o. 7.

¹²⁷ Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Sjećanje na dobro i zlo*, I.m., o. 30-31.

¹²⁸ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Kombol, Mihovil*, I.m.

¹²⁹ Kovačević Marko, Redakcija, *Kombol, Mihovil*, I.m.

¹³⁰ Tomasović Mirko, *La letteratura croata prisorgimentale vista dagli slavisti italiani*, in: *La Divina traduzione: Tradurra in croato dall'italiano*, Trieste, 2006, 5-81, 38-44.

A Zrínyiről kialakult kép enyhülését valószínűleg az 1918 utáni magyarokhoz való viszony enyhülésében ragadhatjuk meg, amely visszaszoruló negatív megítélés aztán 1945 után már teljesen el is tűnik.¹³¹

5.2. Kombol Zrínyi Miklós recepciója

Kombol Križanićot a *17. század* című fejezetében említi, de csupán néhány sor erejéig. Szerinte a humanizmus eszméjét az olyan 17. századi nemzeti írók hozták létre, mint Orbini, Lucić Ivan vagy Križanić. Magáról Križanićról konkrétan annyit mond, hogy „moszkvai gondolata” abban a kontextusban értendő, ahol ő is használta, valamint arra jut, hogy eme gondolat megszületésében az játszott szerepet, hogy míg saját országát esendőnek és megszállottnak érezte, addig ott volt a „nagy Oroszország”, mint lehetséges megmentő: „Iz ovih tipičnih hrvatskih katoličko-„slovinskih” kompleksa, značajnih za jednu polovinu hrvatskog bića, onu, koja sebe idealistički proicira u različite svjetskohistorijske krugove, shvatljiva je i neobična pojava J u r j a K r i ž a n i ć a...”; „Dvie su pokretačke sile bile u temeljima toga djelovanja: osjećanje slabosti svoje zemlje i mržnja na strance, koju su je gazili, i vizija velike Rusije, koja bi, prihvativši uniju i ulazeći preko nje u evropsku zajednicu, preuzela poviestnu zadaću oslobađanja malih naroda na Balkanu.”; „I njegov je jezik (...) bio samo skrajnji primjer mehaničkog jezičnog spajanja...”¹³²

Végső soron egyértelmű, hogy Kombol szövegei nem szubjektivizáltak vagy elfogultak a saját nemzetével szemben. Križanićot nem dicséri túl, csupán annyit állít róla, hogy valóban nagy hatással volt a nemzeti öntudat megszületésére és erősítésére. Sőt, nem is állítja szembe Zrínyivel, mint példa–ellenpélda, hanem inkább Kukuljević vagy Jagić írásaihoz képest már majdhogynem semleges álláspontot foglal.

Téves Križanić interpretáció miatt kritizálta az orosz író, Dacjuk B.D. munkáját is, mivel szerinte az nem ismerte megfelelő mértékben a korabeli horvát körülményeket.¹³³ Például Dacjuk már a biográfiai adatoknál is téved, mivel nem használ fel elég szakirodalmat: „Da ju je upotrebljavao, ne bi zacijelo zagrebačku gimnaziju nazivao duhovnim seminarom niti Križanića monahom jezuitom...”; vagy éppen túlidealizálja Križanićot: „...dobiva se utisak, kao da je Križanić bio prvi ili čak i jedini Hrvat ili uopće Slaven onoga vremena, koji je došao

¹³¹ Šokčević Dinko, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, l.m., o. 358.

¹³² Kombol Mihovil, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb: Matica hrvatska, 1945., o. 208-209.

¹³³ Kovačević Marko, Redakcija, *Kombol, Mihovil*, l.m.

na misao o slavenskoj narodnoj zajednici”.¹³⁴ Számon kéri az orosz interpretáción a semlegességet, ezzel létjogosultságot adva azon gondolatnak, miszerint a 20. század közepén, csaknem 100 évvel Kukuljević modellje után, eltűnni látszik a jó és a rossz példakép modellje.

Kombol a *Zrínyi Péter és Frankopan Fran Krsto* című fejezetet a Zrínyi testvérek bemutatásával indítja. Kiemeli, hogy Péter nem volt jó író, nyelve lassú és ív nélküli, mégis hatalmas a jelentősége a nemzeti öntudat felébredésében. Ezen minta alapján Miklós irodalmi nagyságát is kiemeli; („jer Zrinski (Péter) nažalost nije bio ni pjesnik ni jezični stvaralac, (...) i iza tog se teškog oklopa s nategom naslućuje rad Nikoline fantazije.”).¹³⁵ Azt, hogy Zrínyi munkássága egyedülálló a magyar irodalomban, horvát származásának tulajdonítja: „Osamljena pojava Nikole Zrinskoga u mađarskoj književnosti (...) ne da se ničim bolje objasniti nego njegovim podrijetlom iz stare hrvatske porodice vezane za Jadran.”¹³⁶ Kombol nem tulajdonít ideologikus jelentőséget annak, hogy Péter horvát nyelven írt, sem gyászos hangot nem üt meg Miklós magyar nyelvű írásairól beszélve, lényegében semmilyen politikai ihletettségű gondolat nem található munkájában, mivel annak születésekor az irodalomtörténet próbálta éppen megtisztítani magát az ilyen jellegű külső behatásoktól.

A 20. század közepére megszűnik a magyarok negatív képe, a politika nem befolyásolja a horvát irodalomtörténetet, valamint eltűnik a jó–rossz mintakép modellje is. Tovább menve az is megfigyelhetővé válik, hogy Križanić és pánszlávsága, valamint Zrínyi és magyarsága, elvesztik jelentőségüket, mivel látszólag a nemzetiségi kérdés megoldottá vált. Megközelítőleg ettől kezdődően Zrínyi képe objektivizálódik a horvát irodalomtörténetben, túllépve az addig stagnáló egyoldalú negativitáson. Kombol végül arra jut, hogy mindhárom szereplőnek, Križanićnak és a két Zrínyinek irodalomtörténeti jelentősége csökkent, de más területeken elismertebbek lettek.

5.2.1. Vodnik Branko Zrínyi Miklós recepciója

Mivel Kombol *Poviest*-je nagyrészt Vodnik *Povijest*-jén alapul, ezért fontos megnézni azt is, hogy abban milyen Zrínyi képet találunk. De először is, fontos leszögezni, hogy Vodnik

¹³⁴ Kombol Mihovil, *B.D.Dacjuk. Jurij Križanić. Očerk političeskih i istoričeskih vzgljadov*, in: *Historijski zbornik 2 (1949)*, o.307-312. [online: http://www.historiografija.hr/hz/1949/HZ_2_18_KOMBOL.pdf (2017.8.3.)]

¹³⁵ Kombol Mihovil, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda.*, I.m., o. 260-261.

¹³⁶ *Ibid.*

Povijest-ében érzékelhető a modell lenyomata,¹³⁷ de nincs jelen Kukuljević vagy Jagić kizárólagossága.

Vodnik műve nagyjából 30 évvel előzi meg Kombolét. Križanićról a reformáció irodalmáról beszélve emlékszik meg, de szerinte irodalomtörténetileg nincs nagy jelentősége, inkább életére tér ki valamint a pánszlavizmus létrehozására vonatkozó ötletére.¹³⁸ Nála jelenik meg először az, hogy bár tiszteli és kiemeli Péter munkásságát, sőt, ő az első, aki Zoranić Péterként nevezi meg, Miklós magyarságát sem kárhoztatja, amiért ő magyarul írt.¹³⁹ Ebből is látszik, hogy a „Križanić-Zrínyi modell” már itt veszteni kezd fényéből.

¹³⁷ Vodnik Branko, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska, 1913., o. 215., 277-284.

¹³⁸ *Ibid.*, o. 215.

¹³⁹ *Ibid.*, o. 277.

6. Egyik legenda a másikról

Az utolsó fejezettel, már teljesen átlépünk a 20. századba, ahol láthatóvá válik, hogy a politikai helyzettel arányosan változik a magyarokhoz való viszony, valamint a Zrínyi Miklósról felépített kép is. Kombol, aki a politikai felhangtól próbálta megtisztítani írásait, egy olyan Zrínyit rajzol meg, akinek karakterében látható, bár magyarul írt, ez nem egy nemzetiségi meggyőződést, hovatartozást jelent.

Ebben a fejezetben a 20. századi kánonban fogjuk vizsgálni a Zrínyi képet, amely nem csupán az irodalomtörténetre terjed ki. Ezen vizsgálódás alapját Krleža Miroslav adja, aki Kombo barátja és kollégája volt,¹⁴⁰ valamint akivel lezárul a Zrínyi recepciójára irányuló kutatásunk. Krleža Miroslav Zágrábban született 1893-ban. Ugyanott végezte gimnáziumi éveit, majd Pécssett járt kadétiskolába, a katonai akadémiát Budapesten fejezte be. Pályafutását különböző újságszerkesztőségekben kezdte, majd a frontra került, ahonnan betegség miatt hamar hazaküldik, így kezd el ismét az írással foglalkozni.¹⁴¹

Krleža elégedetlenségét kifejezendő a szociáldemokratikus tradíciókkal szemben, részt vesz a kommunista mozgalom megalapításában. 1919-től a *Plamen* című folyóirat szerkesztője, amelyben, akár egy látnoki képességekkel megáldott személy, előre megjósolja a szerb politika valódi motivációit (Nagy Szerbia). Ugyanebben az időben indul esszéíró pályája is, amely során erős kritikai élel beszélt politikáról, irodalomról, nemzetiségekről stb. Ezek a szövegeket leginkább a *Plamen*-ban, de más orgánumban is (*Književna republika* (1923-1927), *Pečat* (1939-1940)) jelentek meg és nagy hatással bírtak a horvát modernizmusra.¹⁴²

Kritikai viszonyulását a hatalom nem nézte jó szemmel. Irodalmilag ma is elismert művei tulajdonképpen egymás után születnek (pl. *Kraljevo* – dráma, 1918, *U predvečerje* – lírai dal, 1919, *Vučjak* – dráma, 1923, *U agoniji* – dráma, 1928, *Gospoda Glembajevi* – dráma, 1928, *Leda* – dráma, 1932, *Balade Petrice Kerempuha* – verses költemény, 1936, *Hrvatski bog Mars* – novellák, 1946, *Povratka Filipa Latinovicza* – regény, 1932, *Na rubu pameti* – regény, 1938, *Banket u Blitvi* – regény, 1938, *Zastave* – regény, 1962), mégis ellenállásba ütközött úgy íróként, mint politikusként.¹⁴³ Írásainak csupán egy bizonyos része foglalkozik Zrínyi Miklóssal, vagy utal rá, mi ezekből a számunka fontos részeket fogjuk kiemelni és tárgyalni a továbbiakban.

¹⁴⁰ Krležijana, Kombol, Mihovil, [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1710> (2017.8.3.)]

¹⁴¹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Krleža, Miroslav*, [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34113> (2017.8.3.)]

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Krleža, Miroslav*, l.m.

A korábbi irodalmi munkákban elterjedt volt a nemzeti tematika, amely nagy hatást gyakorolt a horvát történetíráásra is. Történelmi munkáin érezhető a szocialista hatás, logikus irányvonalnak tartotta a déli szláv nemzetek egységesítését, ami szerinte a kulturális tudatosság egy magasabb szintjét mutatja. Ebben a kontextusban kritizálta Strossmayert is, mivel ő nem szocialista eszméket vallott, azaz nem a „rezsime ember” volt, viszont Starčevićot és Križanićot idealizálja,¹⁴⁴ amiről majd a későbbiekben bővebben is szó fog esni. 1945-ig folyamatosan éles kritikával illette a kormányt, viszont utána, valószínűleg a Titóval való barátsága okán, ez a kritikai él eltompul.¹⁴⁵

Élete során rengeteg új kulturális programot, szervezetet szervezett és támogatott; ilyenek például az Írók Társasága, a Horvát Tudományos Akadémia, a Lexikográfiai Intézet stb. Továbbá nagyon sokat foglalkozott a horvát nyelv fejlesztésével is. Élete során sok más kultúrát is kutatott, pl. magyar, szerb stb., amely fontos szempont munkáinak elemzése során. 1981-ben halt meg Zágrábban.¹⁴⁶

6.1. Krleža magyarokhoz való viszonya

Šokčević szerint Krleža az, akinek hatására változni kezd a magyarokról kialakított sztereotipikus kép Horvátországban.¹⁴⁷ Krleža tanulmányai során közelebbi kapcsolatba tudott kerülni a magyarokkal, aminek hatására jobban meg is ismerte őket, nyelvüket és kultúrájukat egyaránt, gazdag opusa tobzódik magyar történelmi és kulturális témákban.

A magyar kultúra, politika és tudomány megjelenítése legáthatóbban fő műfajában, az esszéikben jelenik meg. Csupán néhányat említve: *Madžarski integritet* – 1918, *Madžarski lik Andrija Ady* – 1930, *Burna sjednica madžarskog sabora od 22. listopada 1918* – 1918, *Madžarsko hvatanje za „integritet”* – 1918, *Madžarska varijacija* – 1922, *Madžari i južnoslavensko pitanje* – 1918 stb. Krleža esszéiben kritikusan szemléli és elítéli a magyarok azon törekvését, mellyel azok az ezeréves integritásukat igyekeznek megőrizni. Sokat

¹⁴⁴ Goldstein Ivo, *Miroslav Krleža o hrvatskoj historiografiji i hrvatskoj povijesti* [online: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1899&naslov=miroslav-krleza-o-hrvatskoj-historiografiji-i-hrvatskoj-povijesti>] (2017. 2. 2.)]

¹⁴⁵ 24sata, *Tito je spasio Krleži život, iako je odbijao pozive u partizane*, [online: <https://www.24sata.hr/news/tito-je-spasio-krlezi-zivot-iako-je-odbijao-pozive-u-partizane-254518>] (2017. 2. 6.)]

¹⁴⁶ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Krleža, Miroslav*, l.m.

¹⁴⁷ Šokčević Dinko, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, l.m., o. 290-291.

kritizálta azt is, hogy a Monarchián belül a déli szláv nemzetek nem élveztek egyenlőséget a magyarokkal és osztrákokkal.¹⁴⁸

A magyar irodalmat szemlélve, legnagyobbra Adyt és Petőfit tartotta.¹⁴⁹ Krleža magyarokról alkotott képe sokoldalú volt, egyrészt a magyar kultúrát elismerte és tisztelte, támogatta a magyar politikai ellenzéket, másrészt az aktuális magyar korány ellen volt. Krleža iskolái révén nagyon jól beszélt magyarul, és ő az egyetlen a négy kiemelt szerzőnk közül, aki tudta és akarta is Zrínyit eredetiben olvasni. A továbbiakban az általa kialakított Zrínyi-képet vetjük górcső alá.

6.2. Zrínyi Miklós recepciója

Krleža Zrínyi-képét főképp három választott esszé alapján vizsgáljuk, de néha kitekintünk más írásaira is, ezekben az esszékben nem csupán Zrínyi, de Križanić képe is megtalálható: *O patru dominikancu Jurju Križaniću* (1929), *O pojavi Jana Panonija* (1942) és *Govor u Stubici 1951* (1951).

A Krleža írásaiban való kutakodást egy 1922-es esszével kezdjük, amelynek *Magyar variációk* a címe és Petőfivel, valamint Adyval foglalkozik. Ebben a szövegben egy rövid magyar irodalomtörténeti áttekintést kap az olvasó, amelyben az irodalmi óriásokra fekteti a hangsúlyt, azaz Petőfőre és Adyra. A magyar irodalom kezdeteiről szóló részben Zrínyi nagyságát emeli ki, mivel szerinte a *Syrenaia* előtt született műveket nem lehet irodalomnak nevezni: „jer svi oni biblijski prijevodi i katoličke legende prije 'Sirene', i protestantski prijevodi za reformacije jezični su dokazi od neobične važnosti, ali jedva da bi se dali uvrstiti u literaturu našega pojma”.¹⁵⁰ Ebből is látható, hogy akárcsak Kukuljević, Jagić és Komból, ő is elismeri Zrínyi nagyságát.

A következő témánkba vágó esszé 1929-ben született *Križanić Jurajról, domonkos apjáról* címmel. Ebben az írásában pontosan érzékelhető kritikai szemlélete Krležának, mivel bár Križanić egyike volt azoknak, akire pozitív figuraként tekintett, mégis elismeri a jugoszláv behatás erejét. *Illyricum sacrum* című esszéje 1963-ban született, amelyben vallási szempontból beszél a déli szlávokról. Ebben az esszében Orbini munkásságáról is kifejti véleményét, amely szerinte hatalmas hatással bírt a nemzeti tudat erősítésére: „...orbinijevska instrumentacija postala je jednim vrelom maloga brata fra Andrije, pa od

¹⁴⁸ Krležijana, *Eseji* [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1218> (2017.8.7.)]

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Krležijana, *Madžarska varijacija* [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=566> (2017.8.8.)]

Kačića Miošića (...), i preko Gaja i Kukuljevića sve do jugoslovenstvujuće omladine u predvečerje Prvog svjetskog rata, da nije bilo Orbinijevog dekorativnog iluzionističkog goblena o veličini i o historijskoj slavi Slavena, u što bi se moglo „narodnobudilački” vjerovati kao u mogućnost Exodusa, u vrijeme kada se jaukalo (...) kako je „Narod bez narodnosti – Tijelo bez kosti”¹⁵¹.

Krleža szerint Križanić az egyik legérdekesebb és leginkább példaképnek való horvát történelmi alak. Írásaiban éppen hogy nem eszményíti, valamint pánszláv gondolatiságban a jugoszláv kulturális tradíció folytonosságának erejét vélte felfedezni. Jagićtól átveszi a biográfiai leírást,¹⁵² Kukuljevićtól a felmagasztaló stílust, de mindezekkel együtt mégis megmarad a kritikus hozzáállása is. Krleža ezzel az esszével Križanićot újra bevezeti a horvát irodalomtörténetbe. Ez a szöveg két fő szempont szerint épül fel: az egyik személyiségét értékeli, míg a másik tevékenységének időtlenségét dimenzionalizálja.¹⁵³

Továbbmenve Križanićot látnoknak tartja, aki 200 évvel előre meg képes volt megjósolni a 20. század politikai jelenségeit: „U Jurju Križaniću javila se simboličnom anticipacijom masa problema duhovne i materijalne naravi, što dvije stotine godina poslije u kontinuitetu znače sve komponente hrvatskog kulturno-političkog problema.”¹⁵⁴ Véleménye szerint ezzel az „nagyszerű igazsággal” Križanić egyenesen Horvátország szimbólumává lett, mivel minden szláv nemzeti, etikai és nyelvészeti identitásbeli igazságáról beszél: „...on vidovito spoznaje jednu vrlo jednostavnu istinu: istinu o sveslavenskom etničkom i lingvističkom identitetu.”¹⁵⁵ Esszéjéből kiérezhető Križanić idealizálása, akinek terve szerinte nem reális, mégis egy génusztól valónak tartja: („...i kao što je Radić mislio izbordižati negdje iz tih opasnosti na jedno mirno i tiho hrvatsko ostrvo, tako je i Križanić otputovao u moskvu da izbordiža (...) nekamo van u idilu, u apstrakciju”).¹⁵⁶ Krležának feltűnik, hogy minél súlyosabbak voltak Horvátország problémái, Križanić ötletei azzal párhuzamosan lettek egyre irreálisabbak: „Što je u Hrvatskoj postalo nesnosnije i krvavije, to su njegove iluzije plamtjele intenzivnije.”¹⁵⁷

Krležánál, Kukuljevićnál, Jagićnál és Kombolnál is ugyanúgy megfigyelhető az arra való törekvés, hogy bebizonyítsák az olvasónak, miszerint Križanić moszkvai gondolata a szabadság jegyében fogant, és egyetlen célja az egy ember (szlovák, jugoszláv, illír, moszkvai

¹⁵¹ Krleža Miroslav, *Illyricum sacrum. Odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.*, in: *Časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, Zagreb: Matica hrvatska, Nova serija, CXXI, 1963/1. évfolyam, 7. szám, o. 154.

¹⁵² Krležijana, „O patru dominikancu Jurju Križaniću” [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=718> (2017.8.8.)]

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Krleža Miroslav, *O patru dominikancu Jurju Križaniću*, l.m.

¹⁵⁵ Krleža Miroslav, *O patru dominikancu Jurju Križaniću*, l.m., o. 235.

¹⁵⁶ Ibid., o. 246.

¹⁵⁷ Ibid., o. 237.

stb.) szabadsága: „...a naš čovjek – Svečovjek, Slaven, Sveslaven, Jugoslaven, Moskovljanin, Ilir, Slavjanin, gleda pun mjesec i sluša mošt kako kaplje u lagav”.¹⁵⁸

Az eddig kifejtettek alapján kijelenthető, hogy Krleža Križanić képe Jagić Križanić képéhez áll a legközelebb.

Ugyanebben az esszében Krleža néhány alkalommal megemlíti Zrínyit is. Az első ilyen alkalommal azon véleményét fejt ki, miszerint Zrínyi a magyar irodalom egyik alapja. („Nikola Zrinski Čakovečki još je i dan-današnji jedan od temelja madžarske knjige”), aki valójában egy magyarosított horvát nemes volt: „Plemstvo, ukoliko ga ima, priklanja se iz dana u dan sve više madžarskoj državnoj ideji (...), i latinizirano i germanizirano i madžarizirano plemstvo dekroatizira se sve više”. A *Syrenaiat* hadi szempontból emeli ki, mint stratégiai művet, amely a törökök elleni harcban szolgálhat segédeszközként: „...diplomatski „remedium” protiv Turaka, o kakvom je Nikola Zrinski napisao stratešku knjigu.”¹⁵⁹

Az eddig semleges Zrínyi kép a következő megjelenéskor pozitívvá válik: „...a i sam Juraj Križanić, s pojavom madžarskog književnika Nikole Zrinskoga Čakovečkoga, znači jak dokaz za naš kulturni indentitet.”, azaz hogy Miklós lenne a bizonyítéka a horvát kulturális identitásnak.¹⁶⁰ A következő esszében már teljes mértékben ez a fajta pozitív Zrínyi kép található meg.

A *Janus Pannonius megjelenéséről* című esszé 1952-ben született és célja Janus személyének bevezetése a nemzeti és európai történelembe. Kritikát itt az irodalomtörténészekkel szemben fogalmaz meg, mivel azok nem ismerték fel Janus jelentőségét, miszerint ő lenne az első és legsikeresebb humanista költő.¹⁶¹ Az esszében Krleža egyáltalán nem foglalkozik azzal, hogy Janus horvát származása egyáltalán nem bizonyított, valamint hogy a magyar püspökség tagja volt. Zrínyi Miklóst is hasonló eljárással „rehabilitálja”: már-már kimetszi a magyar kontextusból, hogy beleilleszthesse a horvátba. Ebben Korbol hatása ragadható meg, aki, amint már említettük, azt állította, hogy Zrínyi bár magyarul írt, de horvát hagyományokat használt.

Krleža Zrínyit többször nevezi a horvátok polihisztorának, tragikus poétának és büszke hadvezérnek, kiemelve széleskörű hadi tájékozottságát: „Polihistor, poeta i vojskovođa, koji je više volio poginuti kao lav, nego živjeti kao magarac (...), očito je poznavao sve elemente

¹⁵⁸ Ibid., o. 246.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid, o. 232.

¹⁶¹ Krležijana, „O pojavi Jana Panonija” [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=721> (2017.8.9.)]

europske političke mehanike, kao i Jan Panonije.”¹⁶² Arra a következtetésre jut, hogy Janus politikai meghatározása („Francuska drijema, Španjolska za Krista ne mari, Engleska strada od plemićkih urota, Njemačka saziva jalove sulude sabore, a Italija prodaje svoju robu...”) ugyanaz volt, mint Zrínyi Miklósé 200 évvel korábban: „Nijemac na raku jaše, a Francuzi, Englezi, Talijani i Španjolci da ne vode brige o našim interesima, pak „tko se ovdje rodio, tu ima da i umre”.”¹⁶³

Kihangsúlyozza, hogy Zrínyi a pánszláv gondolatot fantazmagóriának tartotta („Nikola Zrinski svijestan je toga da je „Moskov daleko, premda se o Moskova oslanjaju neki naši veliki ljudi...”.”¹⁶⁴), véleményem szerint ezért is tisztelheti, mivel ő volt az a saját korában, aki belátta, hogy idegen nem tud segíteni a nemzetiségeken. Bár Krleža tiszteli Križanićot, írásából mégis kiérezni, hogy többre tartja nála Zrínyit és inkább vele ért egyet, miszerint a „moszkvai gondolat” csupán a fantázia szüleménye lehetett.

Krleža 1943-ban memoárt ír, amely majd 1977-ben jelent meg *Dnevnik* címen napló formájában. Ebben ugyancsak említi Zrínyit és Križanićot is. Mindkettejüket a horvát szellemi elit soraiba sorolja. Június 7-i dátummal értekezik a Zrin vár restaurálásának felfüggesztéséről, tragikusnak tartja, hogy a vasvári béke és „Zrínyi-Frangepán összeesküvés” tekintetében felfüggeszti a bécsi udvar az újjáépítést. Krleža gondolatban helyileg ugyanoda helyezi Križanićot, ahol Zrínyi is tartózkodik, és elméletben lefolytat egy fiktív beszélgetést közöttük. A beszélgetés alapját képezi, hogy mindkettejük sorsa csak rosszabb lett, miközben a nemzetükért küzdöttek: „...i kakav je to mogao biti dijalog između ove dvojice predstavnika hrvatske intelektualne elite, bana i mađarskog državnika i luckastog rimskog misionara? (...) Kanonik Jurko jaše na oblacima, a hrvatski ban ne vidi drugog izlaza do pobune s mađarskim grofovima kojima treba da naglasi da je Hrvat: me Croatam esse scio!”¹⁶⁵

Az utolsó fontos Krleža esszé a *Beszéd Stubicában 1951* címet viseli. Itt világítja meg Zrínyi politikai kétségeit és ötleteit. Abban a beszédében, amely az 1573-as parasztlázadról emlékszik meg, Krleža ennek a lázadásnak a történelmi áttekintését adja,¹⁶⁶ kiemelve hogy

¹⁶² Krleža Miroslav, *O pojavi Jana Panonija*, in uő: *Eseji I*, Sarajevo: Oslobođenje, 1973., o. 278.

¹⁶³ *Ibid.*, o. 278.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ Krleža Miroslav, *Dnevnik 1943*, Sarajevo: Oslobođenje, Mladost, 1997., o. 319-321.

¹⁶⁶ Krležijana, „Govor u Stubici 1951” [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=379> (2017.8.9.)]

abban az időben is a szabad nemzet, társadalmi igazságosság és az egyén akarata volt az irányjelző.¹⁶⁷

Zrínyi politikai nézeteit *A török áfium elleni orvosság* című broszúrában fogalmazza meg, amelyet Krleža a saját korszakára vonatkoztatva aktualizál: „Ban i pjesnik Nikola Zrinski Čakovečki (...), razvija svoje političke poglede, koji ni danas nisu izgubili od svoje aktuelnosti.”¹⁶⁸ Valamint, ahogyan Križanićról 1929-ben, úgy most Zrínyiről állapítja meg, hogy látnok, valamint hogy politikai észrevételei teljesen helytállóak: „Kako vidimo, ova politička dijagnoza iz druge polovine XVII stoljeća je bila potpuno pravilna. Turci su se povukli na južnu obalu Save, a Beč je osvojio čitavu našu zemlju, isto tako kao što je Venecija izbila na Dinaru. Od zapadnih krajeva i pape nismo dočekali nikave pomoći, a iluzije o Rusiji i Slavenstvu ostale su u pjesničkim motivima još puna dva stoljeća. (...)”¹⁶⁹ Krleža Zrínyit realiztikus személyisége, kritikussága és előrelátása miatt¹⁷⁰ jó példaképnek tartja. Ezzel azt is láthatóvá téve, hogy nem pusztán eltörli a „Križanić-Zrínyi modellt”, hanem egyenesen egyenrangúnak tekinti a két félt, azáltal, hogy ugyanazt emeli ki mindkettőben.

Az már Kombolnál világos volt, hogy a „Križanić-Zrínyi modell” kikopott az irodalomtörténeti közbeszédből, hiszen már az ő képei neutrálisak és objektívek voltak. Krleža esetében ugyanúgy nem találkozunk ezzel a modellel, sőt, megfigyelhető hogy 1922 és 1951 között Zrínyi képe teljesen pozitívvá válik. Ismerve Krleža kritikusi magatartását ez a fordulat igencsak váratlanul következett be.

Krleža esszéiben nem tartja fontosnak Kukuljević recepciójának alapjait, bár a nemzetiségi kérdés az ő esetében is jelentőséggel bír. Krleža nem ítélik amiatt, hogy Zrínyi magyarul írt, valószínűleg belátta, hogy abban a korban a neveltetés okán egyértelmű volt, hogy míg Zrínyi Magyarországot „választja”, addig Križanić Oroszországot. Krleža recepcióját nem befolyásolta saját politikai nézete, nem nemzeti szempontból vizsgálta Miklóst, automatikusan horvátként kezelte („...jednog našeg isto tako tragičnog poete, Nikole Zrinskoga,...”).¹⁷¹ Magyaros irányultságát csupán politikai szempontból említette, de akkor

¹⁶⁷ Krleža Miroslav, *Govor u Stubici 1951. godine*, in: *Časopis za kulturu i prosvjetu Kaj*, 1970/III. évfolyam, 2. szám, o. 3.

¹⁶⁸ *Ibid.*, o. 5.

¹⁶⁹ *Ibid.*, o. 6.

¹⁷⁰ Krleža Miroslav, *Govor u Stubici 1951. godine.*, l.m., o. 5-6.

¹⁷¹ Krleža Miroslav, *O pojavi Jana Panonija*, in uő: *Eseji I*, Sarajevo: Oslobođenje, 1973., o. 278.

sem negatív felhanggal, inkább sajnálkozva, amiért ilyen tragikusan alakult a recepciótörténete.

Kijelenthető, hogy Zrínyi Miklós képe 100 év lefolyása alatt teljesen önmaga ellentétévé vált. Indult egy szélsőségesen negatív helyzetből és sikerült eljutnia a 20. századra egy pozitív oldalra, ami az ekkor zajló politikai változásoknak is köszönhető.

Összegzés

Jelen irodalomtudományi dolgozatban Zrínyi Miklós recepcióját vizsgáltuk a horvát irodalomtörténeti és nemzeti kánonban, megközelítőleg 100 év keretében. A vizsgálat tárgyát képező szövegek szerzői Kukuljević Sakcinski, Jagić, Kombol és Krleža, akiknek munkáin keresztül bemutatathatóvá vált Zrínyi 19. és 20. századi horvát irodalomtörténetben betöltött szerepe és jelentősége.

Elsősorban a 19. század közepével kezdtünk, amikor Kukuljević és társai a nemzetért, a nyelvért és a szlávokért harcoltak a magyarság ellenében. Ebből a perspektívából Zrínyi egy félidegenként tűnik fel, aki honát lecserélte. Erőteljes szembeállítás figyelhető meg Križanić Jurajjal, ami a későbbi értelmezési keretet is adta. Kukuljević irodalomtörténeti hatása sokáig tartja magát, amit az is alátámaszt, hogy például Vodniknál 1913-ban is találkozhatunk még vele. Ezt követően, az I. világháborúnak köszönhetően, megszűnik a Monarchia és a horvátok kezdenek pozitívabban viszonyulni a magyarokhoz. Tovább haladva Kukuljević kortársánál, Jagićnál is megfigyelhető még a modell megléte, viszont itt már nemképp enyhébb formában, mivel ő már nem csak ideológiailag vizsgálja Križanić „moszkvai gondolatát”. A későbbiekben Kombol már objektívebben viszonyul Zrínyihez és próbálja mentesíteni a politika terhe alól, majd végül Krleža munkássága az, amin keresztül egy speciális megközelítésben láthatjuk az eddigi modellt. Ő is összehasonlítja Zrínyit meg Križanićot, viszont itt már mindkettő pozitív szerephez jut. Krleža kritikusságának köszönhetően megismerhetővé vált egy sokoldalú Zrínyi, ezáltal egy tágabb és reálisabb recepció keret, amelyben már nincs jelen a „Križanić-Zrínyi modell”.

Zrínyi képe így vált a horvát irodalomtörténeti kánonban semlegessé, illetve pozitívvá. Ennek oka látszólag a 20. századi objektív, ideológiamentes irodalomtörténet-felfogás.

Irodalomjegyzék:

1. Aleksandrov-Pogačnik Nina, *Vatroslav Jagić između filologije i metodologije*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 89-96.
2. Blažević Zrinka, Coha Suzana, *Zrinski i Frankopani – strategije i modeli heroizacije u književnom diskursu*, in: Bene Sándor, Hauszner Gábor (szerk.), *Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti: susreti dviju kultura: zbornik*, Zagreb: Matica hrvatska, 2012., o. 91-117.
3. Bogdanov V., *Predgovor*, in: Križanić Juraj, *Politika*, Zagreb: Matica hrvatska, 1947., o. 5-47.
4. Čavar Martina, *Vatroslav Jagić o Jurju Križaniću*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 367-376.
5. Damjanović Stjepan, *Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 37-49.
6. Damjanović Stjepan, *Vatroslav Jagić o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, in: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, 2014/25. szám, o. 107-113.
7. Dijanović Davor, *Ante Starčević-otac hrvatskog nacionalizma* [online: <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/10931-ante-starevi-otac-hrvatskog-nacionalizma.html> (2017. 2. 2.)]
8. Dukić Davor (szerk.), *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Zagreb: Srednja Europa, 2009., o. 5-22.
9. Georgijević Krešimir, *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb: Matica hrvatska, 1969., o. 90-104.
10. Goldstein Ivo, *Miroslav Krleža o hrvatskoj historiografiji i hrvatskoj povijesti* [online: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1899&naslov=miroslav-krleza-o-hrvatskoj-historiografiji-i-hrvatskoj-povijesti> 2017. 2. 2.)]
11. Golub Ivan, *Križanić*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1987.

12. Golub Ivan, *Slavenstvo Jurja Križanića: O tristotoj godišnjici Križanićeve smrti*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1983.
13. Golub Ivan, *Zrinski, Križanić i Lippayi-tragovi dodira* [online: [http://www.matica.hr/kolo/321/Zrinski,%20Kri%C5%BEani%C4%87%20i%20Lippayi%20E2%80%93%20tragovi%20dodira\(1\)/](http://www.matica.hr/kolo/321/Zrinski,%20Kri%C5%BEani%C4%87%20i%20Lippayi%20E2%80%93%20tragovi%20dodira(1)/) (2017.3.2.)]
14. Heka Ladislav, *Uvođenje mađarskoga jezika u službenu uporabu u Ugarskoj i uloga hrvatskih nuncija na Požunskom saboru 1843/44. godine* [online: <file:///C:/Users/Helena/Downloads/Heka.pdf/> (2017.7.1.)]
15. Hrvatski sabor, *Govor Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Saboru 2. svibnja 1843.* [online: <http://www.sabor.hr/govor-ivana-kukuljevica-u-saboru-2-5-1843> (2017.5.4.)]
16. Jagić Vatroslav, *Adrianskoga mora sirena iliti Obsida Sigetska. Hrvatski epos XVII.vieka*, in: *Književnik. Časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti. Godina treća.*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1866., o. 336-407.
17. Jagić Vatroslav, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga. Napisao V. Jagić. Knjiga prva. Staro doba.*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1867., o. 1-12.
18. Kekez Josip, *Vodnikovi književnopovijesni postupci*, in: Maštrović Tihomir (szerk.), *Zbornik o Branku Vodniku književnom povjesničaru. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2001., o. 77-85.
19. Katičić Radoslav, *Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 11-23.
20. Kolenić Ljiljana, *Jezik Kukuljevićevih govora*, in: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Varaždin / Varaždinske Toplice, 15.-17. travnja 2010.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2011., o. 115-123.
21. Kombol Mihovil, *B.D.Dacjuk. Jurij Križanić. Očerk političeskih i istoričeskih vzgljadov*, in: *Historijski zbornik 2 (1949)*, o.307-312. [online: http://www.historiografija.hr/hz/1949/HZ_2_18_KOMBOL.pdf (2017.8.3.)]
22. Kombol Mihovil, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb: Matica hrvatska, 1945., o. 202-218., 257-264.

23. Kovačević Marko, Redakcija, *Kombol, Mihovil* [online: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=235> (2017.6.5.)]
24. Kravar Zoran, *Nacionalno pitanje u djelima Miroslava Krleže* [online: <http://www.lzmk.hr/images/radovi4/zoran%20kravar%20nacionalno%20pitanje%20u%20djelima%20miroslava%20krleze.pdf> (2017. 1. 23.)]
25. Križanić Juraj, *O Slavenstvu i o Rusiji (XVII vijeka)*, in: Badalić Josip (szerk.), *Hrvatska svjedočanstva o Rusiji*, Zagreb: Suvremena naklada, 1945., o. 21-31.
26. Krleža Miroslav, *Dnevnik 1943*, Sarajevo: Oslobođenje, Mladost, 1997., o. 216-340.
27. Krleža Miroslav, *Govor u Stubici 1951. godine*, in: *Časopis za kulturu i prosvjetu Kaj*, 1970/III. évfolyam, 2. szám, o. 3-7.
28. Krleža Miroslav, *Illyricum sacrum. Odlomci rukopisa iz kasne jeseni 1944.*, in: *Časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, Zagreb: Matica hrvatska, Nova serija, CXXI, 1963/1. évfolyam, 7. szám, o. 149-187.
29. Krleža Miroslav, *O patru dominikancu Jurju Križaniću*, in uő: *Eseji I*, Sarajevo: Oslobođenje, 1973., o. 225-247.
30. Krleža Miroslav, *O pojavi Jana Panonija*, in uő: *Eseji I*, Sarajevo: Oslobođenje, 1973., o. 273-280.
31. Krležijana, *Eseji* [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1218> (2017.8.7.)]
32. Krležijana, „*Eppur si muove. Studije i osvrti*“ [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=310> (2017.8.8.)]
33. Krležijana, „*Govor u Stubici 1951*“ [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=379> (2017.8.9.)]
34. Krležijana, *Križanić, Juraj* [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1739> (2017.8.8.)]
35. Krležijana, *Kombol, Mihovil*, [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1710> (2017.8.3.)]
36. Krležijana, *Madžarska varijacija* [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=566> (2017.8.8.)]
37. Krležijana, „*O patru dominikancu Jurju Križaniću*“ [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=718> (2017.8.8.)]
38. Krležijana, „*O pojavi Jana Panonija*“ [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=721> (2017.8.9.)]
39. Krležijana, *Savez komunista Jugoslavije* (Komunistička partija Jugoslavije) [online: <http://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1771> (2017.8.5.)]

40. Kukuljević Sakcinski Ivan, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova*, Zagreb: Mladost, 1991., 152-205.
41. Kukuljević Sakcinski Ivan, *Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. veka s ove strane Velebita. Od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Zagreb: Štamparija Dragutina Albrechta, 1869., o. 3-6., 62-75., 202-266., 266-296.
42. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67467> (2017.5.3.)]
43. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Nikola VII.* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67475> (2017.7.1.)]
44. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Zrinski, Petar IV.* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=674756> (2017.7.1.)]
45. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Jagić, Vatroslav* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28503> (2017.5.4.)]
46. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Kombol, Mihovil* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32552> (2017.7.31.)]
47. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Krleža, Miroslav,* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34113> (2017.8.3.)]
48. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Narodna stranka,* [online: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=42989> (2017.8.1.)]
49. Lipovčan Srećko, *Vatroslav Jagić između ideje južnoslavenskog jedinstva i vlastitih znanstvenih uvida*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 97-116.
50. Macan Trpimir, *Hrvatska povijest*. Zagreb: Matica hrvatska, 2004.
51. Mandušić Iva, *Kukuljević Sakcinski, Ivan* [online: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977> (2017.2.21.)]
52. Matić Tomo, *Predgovor*, in: *Zrinski Petar, Adrijanskog mora sirena*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1957., o. 5-18.
53. Meštrović Tihomir, *Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatske književne historiografije*, in: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Varaždin / Varaždinske Toplice, 15.-17. travnja 2010.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2011., o. 17-23.
54. Mihanović-Salopek Hrvojka, *Stavovi Branka Vodnika prema kajkavskoj književnosti 18. stoljeća*, in: *Maštrović Tihomir (szerk.), Zbornik o Branku Vodniku književnom*

- povjesničaru. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2001., o. 115-127.
55. Nikčević Vojislav P., *Vatroslav Jagić o Vuku Stefanoviću-Karadžiću*, in: *Zbornik o Vatroslavu Jagiću književnom povjesničaru, kritičaru i filologu. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa. Knjiga I.* Zagreb: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 2007., o. 245-264.
56. Novaković Goran, *Vodnikov doprinos proučavanju književnosti*, in: Maštrović Tihomir (szerk.), *Zbornik o Branku Vodniku književnom povjesničaru. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000.*, Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2001., o. 309-313.
57. Novalić Đuro, *Mađarska i hrvatska „Zrinijada“*, Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, 1967.
58. Oraić Tolić Dubravka, *Hrvatski kulturni stereotipi: Diseminacije nacije*, in: Oraić Tolić Dubravka, Ernő Kulcsár Szabó (szerk.), *Kulturni stereotipi. Koncepti identiteta u srednjeeuropskim književnostima*, Zagreb: FF press, 2006., o. 29-94.
59. Orbini Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb: Golden marketing, Narodne novine, 1999., o. 57-87.
60. Pálffy, Géza, *Hrvatsko-mađarska obitelj Zrinski u aristokraciji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Habsburške Monarhije*, in: Kolarić Juraj (szerk.), *Political, Cultural and Social Activities of the Zrinskis and Frankopans in Croatia*, Čakovec: Zrinska građa Čakovec, 2011., o. 77-89., [online: https://www.academia.edu/5558384/Hrvatsko-ma%C4%91arska_obitelj_Zrinski_u_aristokraciji_Ugarsko-Hrvatskog_Kraljevstva_i_Habsbur%C5%A1ke_Monarhije. In *Political Cultural and Social Activities of the Zrinskis and Frankopans in Croatia*. Glavni ured. Juraj Kolari%C4%87. %C4%8Cakovec Zrinska garda %C4%8Cakovec 2011. p. 77 89 (2017.7.3.)]
61. Pavličić Pavao, *Epika granice*, Zagreb: Matica hrvatska, MMVII, o. 7-19., 163-202.
62. Pavličić Pavao, *Skrivena teorija*, Zagreb: Matica hrvatska, MMVI, o. 175-194.
63. Pavletić Krsto, *Pabrici po „Zrinijadi“ Petra Zrinskoga*. in: *Nastavni vjesnik. Časopis za srednje škole. Knjiga VII.*, Zagreb: Naklada Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zem.vlade, 1899., o. 112-314.
64. Petrić Hrvoje, *Hrvatski narodni preporod* [online: <http://povijest.net/hrvatski-narodni-preporod/> (2017.7.21.)]

65. Pisarević A., *Madžarska i hrvatska Zrinijada. Literarno-istorijska rasprava*, in: *Školski vjesnik*, 1903/14. évfolyam, 11-12.szám, o. 961-990.
66. Poljanec Franjo, *Historija sroskohrvatskoslovenačkog književnog jezika*, Zagreb: Kom.naklada dvorske knjižare Vasić (Vasić i Horvat), 1936., o. 105-107.
67. Pranjković Ivo, *Hrvatski jezik u 19. stoljeću* [online: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1782&naslov=hrvatski-jezik-u-19-stoljecu> (2017.5.4.)]
68. Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Raspeta domovina*, Zagreb: Marjan tisak, 2004., I. köt.
69. Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Između Pešte, Beča i Beograda*, Zagreb: Marjan tisak, 2004., II. köt.
70. Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Sjećanje na dobro i zlo*, Zagreb: Marjan tisak, 2004., III. köt.
71. Prosperov Novak Slobodan, *Povijest hrvatske književnosti. Od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskoga iz 1756.*, Zagreb: Antibarbarus, 1999., o. 73-79., 144-148., 371- 381., 438-456.
72. Rafolt Leo, *Kanon, književni* [online: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/kanon-knjizevni/> (2017.5.2.)]
73. Rafolt Leo, *Vodnik, Branko* [online: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/vodnik-branko/> (2017.7.31.)]
74. Ratković Milan, *Dr. Mihovil Kombol*, in: *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika*, 4(3), o. 65-67., [online: <http://hrcak.srce.hr/64174> (2007.8.2.)]
75. Strčić Petar, *Zrinsko-frankopanska urota*, in: *FLUMINENSIA: časopis za filološka istraživanja*, (1-2), o. 35-47., [online: <http://hrcak.srce.hr/132761> (2007.5.8.)]
76. Szabo Agneza, *Grof Janko Drašković u doba uspona hrvatske preporodne politike od 1790. do 1848.* [online: <http://www.matica.hr/kolo/306/Grof%20Janko%20Dra%C5%A1kovi%C4%87%20u%20doba%20uspona%20hrvatske%20preporodne%20politike%20od%201790.%20do%201848./> (2017.5.2.)]
77. Šanjek Franjo, *Povijesni pregledi Mavra Orbijija*, in: Orbini Mavro, *Kraljevstvo Slavena*, Zagreb: Golden marketing, Narodne novine, 1999., 7-45.
78. Šicel Miroslav, *Književna povijest u doba hrvatske moderne*, in uó: *Pet stoljeća hrvatske književnosti. Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975., o. 375-384.

79. Šicel Miroslav, *Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, in: Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, 1998/10-11. szám, o. 285-291.
80. Šidak Jaroslav, *Problem Jurja Križanića u hrvatskoj i srpskoj literaturi*, [online: http://www.historiografija.hr/hz/1970/HZ_23-24_7_SIDAK.pdf (2017.7.25.)]
81. Šokčević Dinko, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, Zagreb: Naklada Pavičić, 2006.
82. Švelec Franjo, *Mihovil Kombol – povjesničar hrvatske književnosti do preporoda*, in: *Zbornik o Mihovilu Kombolu. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18.-20. studenoga 1981.*, Zagreb – Zadar: Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, 1997., o. 7-13.
83. Švoger Vlasta, *Ivan Kukuljević Sakcinski – velikan hrvatske kulture i politike* [online: <http://www.matica.hr/vijenac/581/Ivan%20Kukuljevi%C4%87%20Sakcinski%20%E2%80%93%20velikan%20hrvatske%20kulture%20i%20politike/> (2017.5.2.)]
84. Vodnik Branko, *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I, Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, Zagreb: Matica hrvatska, 1913., o. 215., 277-284.
85. Vončina Josip (szerk.), *Izabrana djela. Zrinski, Frankopan, Vitezović*, Zagreb: Zora, Matica Hrvatska, 1976., o. 7-20.
86. Vončina Josip, *Jezični razvoj Ozaljskog kruga*, in: *Filologija 7*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1973., o. 203-237.
87. Vončina Josip, *Juraj Križanić i jezik ozaljskoga kruga*, in: Filipović Rudolf (szerk.), *Znanstveni skup u povodu 300. obljetnice smrti Jurja Križanića (1683-1983) : zbornik radova*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1985., o. 209-212.
88. Vončina Josip, *Ozaljski jezično – književni krug*, in: *Radovi Zavoda za slavensku filologiju 10*, Zagreb: Zavod za slavensku filologiju, 1968., o. 195-205.
89. 24sata, *Tito je spasio Krleži život, iako je odbijao pozive u partizane*, [online: <https://www.24sata.hr/news/tito-je-spasio-krlezi-zivot-iako-je-odbijao-pozive-u-partizane-254518> (2017. 2. 6.)]

Sadržaj:

Uvod.....	4
1. Glasovito ime Zrinski.....	6
1.1. Braća Zrinski i nesretna sudbina obitelji Zrinski.....	7
1.2. Nikola Zrinski: ratnik, političar, pisac.....	8
1.3. Adriaí Tengernek Syrenaia – blizanačko djelo.....	8
1.4. Nacionalna pripadnost: Mađar i/ili Hrvat.....	10
2. Interpretacijski okviri u hrvatskom nacionalnom kanonu.....	11
2.1. Model „Križanić-Zrinski”.....	11
2.2. Juraj Križanić i panslavizam.....	12
2.2.1. Mavro Orbini.....	13
3. Recepcija Nikole Zrinskoga u nacionalnom i književnopovijesnom kanonu.....	15
3.1. Kukuljevićeva recepcija Nikole Zrinskog.....	16
4. Slabljenje važnosti nacionalnog kanona.....	20
4.1. Vatroslav Jagić.....	20
4.2. Jagićeva recepcija Nikole Zrinskog.....	21
4.3. Jezik hrvatske <i>Sirene</i>	24
5. Nikola Zrinski u književnopovijesnoj paradigmi.....	26
5.1. Mihovil Kombol.....	26
5.2. Kombolova recepcija Nikole Zrinskog.....	28
5.2.1. Recepcija Nikole Zrinskog kod Branka Vodnika.....	29
6. Legenda o legendi.....	31
6.1. Odnos Miroslava Krleže prema Mađarima.....	32
6.2. Krležina recepcija Nikole Zrinskog.....	33
Zaključak.....	39
Literatura:.....	40